

Araştırma Makalesi

II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Uzlaşma Çabalarına Bir Örnek: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye

Erciment Sariay*

(ORCID: 0000-0002-0570-8441)

Makale Gönderim Tarihi

19.01.2023

Makale Kabul Tarihi

22.03.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Sariay, E., "II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Uzlaşma Çabalarına Bir Örnek: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2023): 824-872.

APA: Sariay, E. (2023). II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Uzlaşma Çabalarına Bir Örnek: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1) , 824-872.

Öz

1908 Temmuz'unda Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi ile başlayan hürriyet ortamı, siyasal iklimin yeni bir veçheye bürünmesini beraberinde getirdi. Yeni cemiyet ve fırkaların tezahür etmesi ve yeni gazetelerin neşredilmesi bunun açık bir göstergesiydi. Böylece siyasal ortam bir önceki dönemle kıyaslanamayacak ölçüde canlandı. Bu da farklı anlayışlara sahip siyasi fırka ve cemiyetlerin kurulmasına ön ayak oldu. Ancak bu süreçte, Meşrutiyet'in iadesinde önemli bir rol oynayan ve iktidarı sahiplenen İttihâd ve Terakki Cemiyeti ile söz konusu fırka ve cemiyetler arasında yaşanan siyasi rekabet kısa sürede bir kutuplaşmaya dönüştü. Basının da körüklemesiyle giderek artan aşırı siyasallaşma, çeşitli etkenlerin de bir araya gelmesiyle 31 Mart Vak'ası'na yol açtı. Ülke bir anda rejim ve beka sorunuyla karşı karşıya kaldı. Böyle bir ortamda Meşrutiyet'in korunması ve ülke güvenliğinin yeniden sağlanması için fırka ve cemiyetler basının da desteğiyle "Heyet-i Müttefika-i Osmaniye" adıyla siyasal

* Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Türkiye, ercumentsariay@gmail.com.

Lecturer, Aksaray University, Department of Atatürks Principles and History of Turkish Revolution, Republic of Türkiye.

uzlaşmayı hedef alan bir kurul oluşturdular. Bu çalışmada “Heyet-i Müttefika-i Osmaniye”nin kuruluş süreci, hedefleri, çalışmaları ve bu sürecin nasıl sonuçlandığı üzerinde duruldu. Çalışmada döneme şahitlik eden gazeteler ve hatıratlar ile araştırma eserlerinden yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye, İttihâd ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Vak’ası, Siyasal Uzlaşma.

An Example of Political Reconciliation Efforts in the Second Constitutional Era: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye

Abstract

The atmosphere of freedom, which started with the re-declaration of the Constitutional Monarchy in July 1908, brought along a new aspect of the political climate. The emergence of new societies and sects and the publication of new newspapers were a clear indication of it. As a result, the political environment revived incomparably with the previous period. This paved the way for the establishment of political sects and societies with different understandings. However, the political rivalry between the Committee of Union and Progress, which played an important role in the restoration of the Constitutional Monarchy and claimed power, and these sects and societies quickly turned into polarization during this process. Increasingly excessive politicization, also fueled by the press, led to the 31 March Incident with the combination of various factors. The country suddenly faced the problem of regime and survival. In such an environment, sects and societies formed a committee aimed at political reconciliation under the name "Heyet-i Müttefika-i Osmaniye", with the support of the press, in order to protect the Constitutional Monarchy and restore the security of the country. In this study, the establishment process of the "Heyet-i Müttefika-i Osmaniye", its goals, actions and how this process resulted were explained. In the study, newspapers, memoirs, and research works that witnessed the period were used.

Keywords: Heyet-i Müttefika-i Osmaniye, Committee of Union and Progress, 31 March Incident, Political Reconciliation.

Giriş

19. yüzyılın sonlarına doğru Sultan II. Abdülhamid’in kişisel otoritesine dayalı yönetim anlayışına karşı Jön Türklerin giriştiği muhalefet hareketi, zamanla ülke içinde ve dışında gelişerek büyük bir ivme kazandı. Dış merkezi Paris olan bu hareket, evvela İttihâd-ı Osmanî (1889) daha sonra da Osmanlı İttihâd ve Terakki (1895) adıyla teşkilatlanarak Osmanlı coğrafyasına yeni siyasî fikirlerin girmesine

vesile oldu. Bu fikirlerin dayanağı ise Meşrutiyet, hürriyet, eşitlik ve kardeşlik gibi kavramlardı. Bununla birlikte İttihâd ve Terakki, Ahmed Rıza Bey'in liderliğindeki Paris şubesinin yanı sıra Kahire, Cenevre, Balkanlarda da örgütlenerek¹ söz konusu fikirlerin Osmanlı'da yayılmasına çaba gösterdi.² Cemiyetin çabaları, siyasi görüş ayrılıkları ve Sultan Abdülhamid'in cemiyeti pasifleştirme politikalarıyla bir süreliğine akamete uğramış ise de özellikle Makedonya'daki askerî birliklerin desteğini alması ve 1906'da Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasıyla yeniden canlandı.³ Bunun başlıca nedeni Makedonya'daki askerî birlikler arasında mevcut yönetime karşı farklı gerekçelerle oluşan hoşgörüsüzlüktü. Keza bu durum ileride bir isyan ikliminin oluşmasında önemli etkenlerden biri olacaktı.

İttihâd ve Terakki'nin stratejisini büyük ölçüde silahlı kuvvetlere dayandırması Meşrutiyet'in yeniden inşasında önemli bir rol oynadı. Nitekim döneme şahitlik edenlerden Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'ya göre Sultan Abdülhamid, önceleri ordunun bu derecede İttihâd ve Terakki'ye destek olacağını öngörememiş, bunu anlayınca da durumu kabullenmek zorunda kalmıştı.⁴ İttihâd ve Terakki, Meşrutiyet'in iadesini askerî bir destekle başarmıştı. Ancak kısmen de olsa halkın da sürece dâhil olması oldukça önemliydi. Bu da Türk demokrasi tarihi açısından dikkat çekici bir durumdu.

İttihâd ve Terakki'nin Meşrutiyet'in yeniden uygulamaya konulması için gösterdiği gayret, 1908 yılına gelindiğinde artık iyice olgunlaşmıştı. Ancak ne zaman eyleme geçileceği belirsizliğini korumaktaydı. 9-10 Haziran 1908'de İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola'nın Reval'de bir araya gelmeleri ve Makedonya meselesini ele almaları ve

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 173-394.

² Paul İmbert, *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, Hazırlayan: Muammer Sarıkaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 166-167.

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 52-54.

⁴ Tahsin Paşa bu hususta şöyle diyordu: "idâre-i mutlakanın hitâmina ve Kanûn-ı Esâsî'yi ilâna ve Meclis-i Meb'ûsân'ı ictimaa davet ettiren en büyük, en mühim, en kuvvetli sâik ordu olduğu bilâ tereddüd iddia edilebilir." Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 366.

bu konuda mutabık kalmaları belirsizliği ortadan kaldırdı.⁵ Zira bu görüşme başta Rumeli olmak üzere ülkenin değişik kesimlerinde büyük bir tedirginliğe yol açmıştı. Bu esnada Rumeli ahali ile bölgede bulunan subayların merkezi hükümetten “*ziyadesiyle teneffürde buldukları*” da aşikârdı.⁶ Gelişmelerden oldukça endişelenen İttihâd ve Terakki ise olanlardan II. Abdülhamid yönetimini sorumlu tutmaktaydı.⁷ Zira Makedonya Osmanlı’dan kopma noktasına gelmişti. Buna karşın düvel-i muazzamanın müdahalesi bir an önce önlenmeli ve meşrutî yönetime geçilmeliydi. Aslında İttihâdçılar daha öncesinde Makedonya’da umumi bir isyan için hazırlık yapmışlardı. Ancak bu tür girişimler Sultan’ın hafiye tarafından sürekli gözetlenmekteydi. Bununla birlikte Sultan Abdülhamid isyan söylentilerinden oldukça endişe duymaktaydı.⁸ Bu sebeple Sultan’ın İttihâd ve Terakki’ye yönelik baskısı da giderek artmıştı. Bunun üzerine İttihâd ve Terakki kendi geleceği için Yıldız’ın Makedonya’daki casuslarına karşı fedaileri aracılığıyla suikast eylemlerine girişti.⁹ Sultan’ın bu eylemlere karşı tavrı oldukça sert oldu ve birçok subay yargılandı ve çeşitli cezalara çarptırıldı. Bu durum İttihâdçıları yıldıramadığı gibi onların meşrutiyet konusundaki arzularını daha da perçinledi. Nitekim 3 Temmuz 1908’de Resne’deki Kolağası Niyazi Bey adamlarıyla dağa çıkarak isyanın fitilini ateşledi. İsyanın temel hedefi ise Meşrutiyet’in bir an önce yeniden yürürlüğe konmasını temin etmektir. Bu eylem Meşrutiyet’e giden yolda sürecin önemli kırılma noktalarından biri oldu.¹⁰ Niyazi Bey’in bu hareketine kısa sürede birçok İttihâdçı katıldı. Böylece isyanın boyutu hızla gelişti. İşin ciddiyetinin farkına varan Sultan Abdülhamid, isyanı bastırmak için en güvendiği isimlerden Şemsi Paşa’yı bölgeye gönderdi. Şemsi Paşa’nın Manastır

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 26.

⁶ Ahmed Saib, *Tarih-i Meşrûtiyet, Şark Mesele-i Haziresi*, Dersaadet, 1328, s. 57-58.

⁷ Niyazi Bey’in ifadelerinden Reval görüşmesinin bütün cemiyet üyeleri üzerinde muazzam bir etkiye neden olduğu ve kendisindeki çete teşkil etme fikrinin böylece ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed Niyazi, *Hâtîrât-ı Niyazi-Tarihçe-i İnkılâb-ı Kebir Osmanlıdan Bir Sahife*, Sabah Matbaası, İstanbul, 1326, s. 63.

⁸ Mim Kemal Öke, *İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery’nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s. 115.

⁹ Feroz Ahmad, *İttihad ve Terakki 1908-1914*, Çeviren: Nuran Yavuz, 7. Baskı, Kaynak Yayınları: 19, Ankara, 2007, s. 16.

¹⁰ Niyazi Bey, hatıratında isyan hareketinin amacının vatanın ve milletin âlî menfaati ve hatta “hukuk-ı şahsiyenin müdafaası” olduğunu belirtmiştir. Ahmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 38.

telgrafhanesinden çıkarken İttihâdçı bir subay tarafından öldürülmesi üzerine yerine gönderilen Müşir Tatar Osman Paşa da Niyazi Bey tarafından derdest edildi.¹¹ Bu gelişmeler hükûmeti ümitsizliğe ve yılgınlığa sevk etti.¹² Dahası isyanı bastırmak üzere Makedonya'ya sevk edilen askerlerin bir kısmının da ihtilalcilere katılması Sultan Abdülhamid yönetiminin işini daha da zorlaştırdı.¹³ Diğer yandan Firzovik'te¹⁴ yaklaşık 30.000 Arnavut toplanarak meşrutî idare lehinde gösteriler yapmakla kalmayıp Meşrutiyeti isteyen bir telgrafi da Saray'a çektiler. Bu durum Sultanı daha da sıkıştırdı.¹⁵ Firzovik'teki gösterilerin ardından İttihâd ve Terakki Merkezi 21 Temmuz'da Selanik'te bir araya gelerek 23 Temmuz'da Meşrutiyet'in ilanını kararlaştırdı. Bununla birlikte Rumeli'nin birçok yerinden merkeze çekilen telgraflarla Kanun-i Esasi'nin ivedilikle yürürlüğe konması ve Meşrutiyet'in ilan edilmesi talep edildi.¹⁶ Bu telgraflardan bazıları Sultanı alenen tehdit eder mahiyetteydi. Nitekim Manastır İttihâd ve Terakki şubesinin gönderdiği telgrafta: "*Kanun-ı Esasinin tatbikat-ı fiiliyesine müsaade ve icab-ı halin*

¹¹ Ahmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 220.

¹² *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi/II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*, Hazırlayan: Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 11.

¹³ Kâzım Nami Duru, "*İttihat ve Terakki*" *Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s. 27.

¹⁴ 20 Tarihe Firzovik Toplantısı olarak geçen olay, Kosova vilayetinin merkezi olan Üsküp'te üst düzey tabakaya mensup yabancı öğrencilerin Firzovik civarına bir ilkbahar gezi yapmak istemeleri üzerine bölgedeki Arnavutların türlü dedikodularla duruma müdahale etmek için bir araya gelmeleriyle meydana gelmiştir. Hareketin kalabalık bir halk hareketine dönüşmesinde, Avusturya askerî'nin Kosova'ya ineceği söylentilerinin büyük rolü olmuştur. Bkz. Süleyman Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İzmir, 1944, s. 11.

¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, ks. I, 4. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 469-472; Söz konusu telgrafta: "Ülkenin pek yakında maruz kalacağı felaketin bertaraf edilmesi, devletin muhafazası ve halkın refahı için "sünneti nebevîyeden bulunan 7 Zilhicce 1293 tarihli fermanı hümâyün mesadet-makrunu cenabı padişahiâzamileri ile tasdik ve ilân buyurulmuş olan kanunu esasi veçhile meşveret usul-i meşrûasının yeniden iade ve ikamesinden başka çare olmadığını teyakkun ederek Dersaadette bir millet meclisinin celp ve cem'ine müsaade-i seniye-i cenabı şehinşahilerini istirham ve istidaya müttehiden ve müttefikan karar verdik" denilmektedir. Külçe, *a.g.e.*, s. 60-61.

¹⁶ Telgraflar hakkında bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "1908 yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Belleten*, XX/77, (1956), s. 151-172.

irade buyurulması suretiyle... Pazar gününe kadar Meclis-i Meb'usan'ın küşadına ferman-ı hümayunları istar buyurulmaması durumunda askerden esnafa kadar her zümrenin isteklerini cebren yaptıracakları" ikazında bulunuluyordu.¹⁷ Ancak Sultanın cevabı dahi beklenmeden, İttihat ve Terakki'nin Manastır merkezi bir oldubittiyle Meşrutiyeti ilan etti. Bunun diğer bölgelere de sirayet edeceği muhakkaktı.

Bu gelişmeler karşısında Sultan Abdülhamid, Alman yanlısı Ferid Paşa'yı görevden alarak yerine İngiliz yanlısı Said Paşa'yı sadarete getirdi. Böylelikle Sultan Meşrutiyet'in ilanı konusunda olumlu bir adım atmış oldu. Netice itibarıyla Sultan: *"Kanûn-ı Esâsî'nin ilânı benim zamanımda olmuştur. Bunun müessisi benim; bir müddet hasbe'l-lüzum mer'iyeti tatil edilmişti. Hey'et-i vükelaya gidiniz, bunları söyleyiniz ve ilânı için mazbatanın yazılmasını irâde ettiğimi tebliğ ediniz"* diyerek Kanun-ı Esâsî'nin yürürlüğe konulmasına irade buyurdu. İrade ile 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324)'de Meşrutiyet resmen ilan edildi.¹⁸ Böylece Osmanlı siyasal yaşamında yeni bir sayfa açıldı.

Meşrutiyetin İadesiyle Birlikte Oluşan Siyasal Ortam

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidar erkine sahip olmak için Saray, hükûmet ve İttihâd ve Terakki Cemiyeti arasında ciddi bir siyasal mücadele başladı. Bununla birlikte Meşrutiyet'in iadesi Saray'ın siyasal nüfuzunu zayıflattığından bu mücadele alanı yerini Cemiyet ile Bâbîâli arasındaki çekişmelere bıraktı. Hükûmet, Cemiyet'in başlangıçta kendisini "nezaret ve teftiş" ile sınırlandırmasından faydalanmak istemekteydi.¹⁹ Bununla birlikte iki taraf arasında en azından ilk başlarda, açıktan olmasa da dengeli bir siyasi rekabetten söz etmek mümkündür. Ancak ilerleyen süreçte siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak Cemiyet'in karşılaştığı sorunlar yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkmasına vesile oldu. Öte yandan Cemiyet'in "nezaret ve teftiş" ile yetinmesinin bir zafiyet olarak algılanması, kontrol edilmesi güç muhalif hareketleri cesaretlendirdi. Böylece Cemiyet muhalefetin açık bir hedefi haline geldi.

¹⁷ Tahsin Paşa, s. 371-372.

¹⁸ Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul, 2006, s. 65. İradeler hakkında bkz. *Düstur*, 2. Tertip, C. I, s. 2.

¹⁹ Nitekim İttihâdçuların akıl hocalarından Hüseyin Cahit Bey Cemiyet'in "nezaret ve teftiş" ile yetinmek zorunda kalmasını devlet tecrübesi konusundaki eksikliğine yormaktadır. Bkz. Hüseyin Cahid, "Siyâsiyât-İslahata Nereden Başlamalı?", *Tanin*, No: 14, 14 Ağustos 1908, s. 1.

Cemiyet'in hükûmetler üzerinde denetleyici ve yönlendirici bir tavır takınması hükûmetleri oldukça rahatsız etmekteydi. Bunun yanı sıra Meşrutiyet'in iadesiyle her türlü sorunun kısa sürede çözüleceği beklentisinin boşa çıkması da hayal kırıklıklarını beraberinde getirdi.²⁰ Bununla birlikte Abdülhamid devri devlet memurlarına uygulanan tensikat ve sürgünler de Cemiyet'e karşı tepkilerin diğer bir kaynağıydı. Nitekim tensikat uygulaması devlet mekanizmasındaki meseleleri çözemediği gibi bazı yeni mağduriyetlere yol açmış ve küskün bir kitle yaratmıştı. Öte yandan mektepli ve alaylı subaylar arasındaki didişmeler²¹ neticesinde ortaya çıkan alaylı-mektepli gerginliği had safhaya varmış bu da Cemiyet'e yönelik tepkileri tırmandırmıştı.²² Jön Türkler, meşrutî yönetime geçilmesi için daha önceleri çeşitli fedakârlıklarda bulunmuşlar şimdi de bunun karşılığını almak

²⁰ *Ahmed Rıza Bey'in Anıları*, Hazırlayan: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul, 1988, s. 41; Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 72; Francis McCullagh, *Abdülhamid'in Düşüşü, Osmanlı'nın Son Günleri*, Çeviren: Nihal Önal, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 78; Cemiyeti eleştiren İsmail Hami Danişmend, Meşrutiyetten beklentiler hakkında şunları söylemektedir: "Halka her türlü hürriyetler ve her nevi saâdetlerle şetâretler bol keseden va'dedilmiş, matbûâtın birdenbire serbest oluvermesi efkâr-ı umûmiyenin ilk sarhoşluk anlarında bütün bu telkinâta inanmasıyla neticelenmiş, mâhiyeti henüz meçhul olan 'Cemiyet-i Mukaddese' her yerde alkışlanmış; her tarafta İttihâd ve Terakki şûbeleri kurulmuş ve göz kamaştırıcı 'Hürriyet, Adâlet, Müsâvât, Uhuvvat' devirciğinin siyasî hususiyetlerine âit yeni istilâhlar derhal taammüm etmiştir: Meselâ 'Cemiyet-i mukaddese' demek, 'Müncî-i millet' sayılan 'Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti' demektir!" bkz. İsmail Hami Danişmend, *31 Mart Vak'ası*, 3. bs., İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 14; Meşrutiyet ve Kanûn-ı Esasî'den beklentiler konusunda bkz. Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı -31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi-*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 54-61. İsmet İnönü de "Bir kanaate çok samimi olarak sağlam duruyorduk: Kanunu Esasi iç politika ve dış politikanın bütün aksi cereyanlarını yenecek ve hiç güçlüğü uğramadan saat gibi düzgün işleyen bir idare kurulacaktı." diyerek durumu özlü bir şekilde dile getirmekteydi. İsmet İnönü, *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, 4. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014, s. 49.

²¹ Bkz. Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 31-32; Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Üçüncü Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 226; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. bs., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s. 141.

²² Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi, Siyaset, Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü*, Çeviren: Mehmet Morali, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 234-235; Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 44-45.

istiyorlardı. Buna karşın Hükümet ve İttihâd ve Terakki Cemiyeti, bu konuda gerekli adımları atamadı. Dolayısıyla onlar da Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti ve Osmanlı Ahrar Fırkası'nı (14 Eylül 1908) kurarak Cemiyet'e cephe almaya başladılar.²³ Her iki örgüt de adem-i merkezîyet fikrine sıcak bakıyorlardı. Oysa İttihadçılar, merkezîyetçi bir yönetimden yanaydılar ve adem-i merkezîyet anlayışının ülkeyi parçalayacağına inanmaktaydılar. Tabii bu durum İttihâdçi karşıtlığıyla bilinen kesimlerin söz konusu yapılarda yer almalarına neden oldu. Ayrıca devrin önemli simalarından Kamil Paşa da Ahrar Fırkası'nı desteklemekteydi.²⁴ Yine sürgünden dönen menfilerin bir kısmı da beklentileri karşılanmayınca bu fırkaya katılmışlardı.²⁵ Ahrar Fırkası, İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ni otoriter, yarı gizli ve diktatörlük hevesinde olmakla itham etmekteydi.²⁶ Buna karşın Cemiyet, adem-i merkezîyetçileri ve fikirlerini bir tehdit olarak görmekteydi. Kısaca söylemek gerekirse meşrutiyeti getirmek için yıllarca birlikte mücadele edenler şimdi birbirlerine düşmüşlerdi.

Meşrutiyet'in iadesi sonrasında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesi,²⁷ Bosna Hersek'in Avusturya tarafından ilhâkı,²⁸ Girit meclisinin Yunanistan'a ilhâk kararı alması²⁹ gibi gelişmeler halk üzerinde büyük bir

²³ Ahrar Fırkası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tunaya, *a.g.e.*, s. 175-205; Nureddin Ferruh Alkend, *Ahrâr Fırkası ve II. Meşrutiyet Anıları*, Hazırlayan: Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2017. s. 43-44.

²⁴ *Tanin*, No: 230, 22 Mart 1909, s. 3; Süleyman Avanzade, *Ahrar mı İttihâd mı*, Karabet Matbaası, İstanbul, 1911, s. 5.

²⁵ Hüseyin Cahit Bey, anılarında, fırkaya katılımları sert bir şekilde eleştirerek: "İçlerinde baskı yönetiminin yıkılmasıyla çıkarlarından yoksun kalanlardan ve eski hafiyelerden başlayarak sanki özgürlük uğraşı için Avrupa'ya kaçıp da oradaki karaktersizliklerinden ötürü İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle araları açılanlar ya da başka türlü bir anlaşmazlık yüzünden Cemiyet'e darılanlar, Cemiyet'ten yüz bulmamış serüvenciler. Türklüğe düşman Arap ve Arnavutlardan bazı serseriler bu küme içinde çoğunluğu oluşturuyorlardı." Demekteydi. Yalçın, *a.g.e.*, 80-81.

²⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, ks. IV, 4. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 201; Tunaya, *a.g.e.*, s. 180; Ali Birinci, *Tarihin Hududunda, Hatırat Kitapları, Matbuat Yasakları ve Arşiv Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 226.

²⁷ *İkdam*, No: 5161, 6 Ekim 1908, s. 1; Hüseyin Cahit, "Siyâsiyât - Bulgaristan'ın İ'lân-ı İstiklâlî", *Tanin*, No: 67, 6 Ekim 1908, s. 1-2.

²⁸ "Yeni Bir Mesele ve Mukâtelemiz", *Tanin*, No: 68, 7 Ekim 1908, s. 1-2; *İkdam*, No: 5162, 7 Ekim 1908, s. 1-3.

²⁹ *Sabah*, No: 6847, 16 Ekim 1908, s. 3-4.

hayal kırıklığı yarattı.³⁰ Nitekim bu hadiseler, toplumda büyük bir üzüntü ve tepki doğururken Cemiyet karşıtı kesimlere de siyasi malzeme oldu.³¹ Öte yandan yaşanan bazı faili meçhul siyasi suikastlar da Cemiyet'e karşı muhalefetin önemli bir unsuruydu.³² Söz konusu suikastlar bir "koruk iklimi"ne yol açmıştı. Nitekim *Serbesti* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Bey'in Galata köprüsünde öldürülmesi Cemiyet'e yönelik tepkileri tırmandırmıştı.³³ Bu suikastların faillerinin bir türlü bulunamaması, hem halk hem de muhalifler nezdinde cinayetlerin Cemiyet'in fedaileri tarafından işlendiği kanaati doğurmuştu.³⁴

İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ne medrese talebeleri de tepkiliydiler. Bunun sebebi Medreselere alınacak kişiler için imtihan yapılması, başarısız olanlarınsa askere alınması kararıydı.³⁵ Dolayısıyla talebe-i ulûmun askere alınmasına yönelik girişimler, bu talebelerin Cemiyet'e karşı çıkmalarına ve muhalif kesimlere destek olmalarına yol açtı.³⁶

İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ne karşı en ateşli muhalefeti İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti yapmaktaydı. Zira İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti, 31 Mart öncesinde Cemiyet'i en ağır şekilde eleştirenler

³⁰ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1882- 1922)*, Hazırlayan: Erol Şadi Erdiñç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1997, s. 96.

³¹ Abdurrahman Şeref Efendi, *a.g.e.*, s. 17.

³² Bkz. Duru, *a.g.e.*, s. 33; Birinci, *a.g.e.*, s. 227; Bayur, *Türk İnkılâbı*, C. I, k. II, s. 129; Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet, Yarıda Kalan İhtilâl, Tehcirin İç Yüzü, Nizamiye Kapısı, Prens Sabahattin ve Taklib-i Hükümet*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 208.

³³ Bayur, *a.g.e.*, s. 129, 183-184; *Volkan*, No: 98, 8 Nisan 1909, s. 4; *Tanin*, No: 247, 8 Nisan 1909, s. 2; Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 276-277; Yalçın, *a.g.e.*, s. 107; Yalman, *a.g.e.*, s. 107; Karal, *a.g.e.*, s. 83; Aykut Kansu, *İttihatçılardan Rejim ve İktidar Mücadelesi (1908-1913)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 69; Hasan Amca, *a.g.e.*, s. 215; Cavid Bey, *Meşrutiyet Ruznâmesi*, Hazırlayan: Hasan Babacan-Servet Aşar, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 30.

³⁴ Bayur da, siyasi suikastlarda İttihâd ve Terakki'nin parmağı olduğu kanaatindedir. Bkz. Bayur, *a.g.e.*, s. 80; Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s. 46-49; Birinci, *a.g.e.*, s. 229; Süleyman Kani İrtem, *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu, Abdülhamid'in Selanik Sürgünü*, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2003, s. 111-113; Kansu, *a.g.e.*, s. 70-71.

³⁵ *Tanin*, No: 208, 28 Şubat 1909, s. 3; *İkdam*, No: 5302, 28 Şubat 1909, s. 3; *Sabah*, No: 6978, 28 Şubat 1909, s. 4; "Ders Vekili-Harbiye Nâzırı ve Talebe-i 'Ulûm", *Volkan*, No: 40, 10 Şubat 1909, s. 3; Bayur, *a.g.e.*, s. 183; İrtem, *a.g.e.*, s. 80;

³⁶ Alkan, *a.g.e.*, s. 87-88.

arasındaydı.³⁷ Cemiyet üyeleri, *Volkan* gazetesinde yer alan yazılarıyla halkı ve muhalif grupları İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kışkırtmaktaydı.

Bu süreçte yaşananlar toplumun farklı kesimlerini değişik nedenlerle İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olmaya itmiş ve siyasi ortam da gittikçe gerilmiştir. Bunun sonucunda da Cemiyet'i hedef alan 31 Mart Vak'ası patlak vermiştir. "Heyet-i Müttefika-i Osmaniye"nin kurulmasında önemli bir etken olan bu olaydan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Meşrutiyet'in iadesi Sultan Abdülhamid devrinde sürgün edilen Jön Türklerin genel af ile özgür kalmalarını sağlarken "devr-i sâbık" yandaşları için zorlu bir süreç başlattı. Nitekim bu dönemin önde gelen devlet adamları tutuklanarak sürgün edildiler. Yine bu esnada yaşanan alaylı-mektepli subay çekişmesi de kimi kışkırtmalarla had safhaya ulaştı.³⁸ Buna diğer bazı gelişmeler de eklenince 31 Mart Vak'ası'nın önü açıldı.³⁹ 31 Mart Vak'ası, özellikle sonuçları itibarıyla II. Meşrutiyet döneminin en önemli siyasal gelişmelerinden biriydi. Vak'aya yol açan gelişmeler ise ana hatlarıyla şöyleydi: Sultan Abdülhamid dönemi memurlarına yönelik olumsuz tutumlar, Kamil Paşa Hükûmeti ile Cemiyet arasındaki anlaşmazlıklar,⁴⁰ Sultan Abdülhamid'e yönelik aşağılayıcı söylemler, yeni yönetim ile Cemiyet'in sürgünden dönen Jön Türklerin beklentilerini karşılayamaması nedeniyle bunların muhalefet cephesine iştirak etmeleri, medrese talebelerinin yaşadığı bazı sıkıntılar, siyasi cinayetler, basındaki siyasi kutuplaşmalar, Edirne, Kör Ali, Taşkılla olayları, alaylı ve mektepli subaylar arasındaki çekişmeler, Cemiyeti'nin

³⁷ Tunaya, *a.g.e.*, s. 216-217.

³⁸ BOA, Y. A. RES. 158/81.

³⁹ Yeni Camii imam vekili olan Abdülkadir Efendi'nin kışkırtıcı söylemleri için bkz. *İkdam*, No: 5164, 9 Ekim 1908, s. 3-4. Beşiktaş'taki hadisede ise Müslüman bir kadın ile bir Rum genci evlenmek istemiş buda bazı tepkilere yol açmıştı. *Tanin*, No: 100, 10 Kasım 1908, s. 4; BOA, ZB. 357/123.

⁴⁰ Bir İngiliz Arşivi belgesinde konuya ilişkin olarak şu ifadeler yer almaktaydı: "Kamil Paşa'ya yönelik muhalefet tüm şiddetiyle Türk Basınında sürüyor, buna Tanin ve Şurayı Ümmet öncülük ediyor. Bu yazılardaki dil her geçen sertleşiyor ve despotizmin saraydan Bab-ı Ali'ye kaydığını anlatıyor. Avusturya ve Bulgaristan politikaları konusunda eleştirilen sadrazam ayrıca tüm siyasetini ve güvenliğini İngiliz dostluğuna ve büyük güçlere dayandırmakla itham ediliyor." Serkan Yazıcı, *Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011, s. 219.

bazı olumsuz tutum ve davranışları vb. Bu hususlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde meşrutî yönetimin istenilen barış ve huzur ortamını sağlayamadığı bunun da 31 Mart Vak'ası'na zemin hazırladığı söylenebilir. Dikkat çekici bir husus da Jön Türkler ile İttihâdçılardan bir kısmının dine bakış açılarıydı. Zira mektepli subayların bir kısmı dinî değerleri aşağılamış, emri altındaki neferlerin ibadet etmelerini engellemişlerdi. Bu da ast-üst ilişkilerindeki manevi bağı zayıflatmıştı.⁴¹

Bütün bu siyasi ve sosyal sorunların yol açtığı gerilim ortamı, 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909), Meşrutiyet'in bekçileri olarak bilinen Avcı Taburlarının ayaklanmasıyla neticelendi.⁴² Ayaklanan askerler, Taşkısla'da, komutanlarını odalarına hapsederek kışılarını terk ettiler.⁴³ İsyancılara kadro dışında kalmış bazı alaylı zabıtlar, bir kısım medrese talebesi ile hocaları ve muhalif kesimlerden bazı gruplar da katıldılar.⁴⁴ Asiler "Şeriat isteriz" sloganlarıyla Sultanahmet'teki Meclis-i Mebusan binasına yürüdüler. Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi başkanlığındaki bir heyet asileri teskin etmek istediye de bunda muvaffak olamadı. Aksine

⁴¹ İsmail Küçükkılınc, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihâdçılık*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2016, s. 57-58; McCullagh, *a.g.e.*, s. 83-84; Yalman, *a.g.e.*, s. 107-108; Ahmet İzzet Paşa, *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri, Feryadım*, C. 1, Hazırlayan: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 84-85; Baran Hocaoglu, *II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri 1908-1913*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 131-143; Hasan Amca, *a.g.e.*, s. 223; 31 Mart Vak'ası'nın sebepleri üzerine I. Divân-ı Harb-i Örfî Riyaseti de bir rapor hazırlamış ve bu raporunda yukarıdaki hususlar ve benzeri sebepler üzerinde durulmuştur. I. Divân-ı Harb-i Örfî'nin bu raporu için bkz. Celâl Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş*, C. 2, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 47-53; Mevlânzâde Rifat, *İnkılâb-ı Osmânî'den Bir Yaprak yâhûd 31 Mart 1325 Kıyâmı*, Matba'atü'l-ahbâr, Kahire, 1329, s. 9-10.

⁴² Ahmed Saib, *a.g.e.*, s. 89-90; Mahir Sait Pekmen, *31 Mart Hatıraları, İsyân Günlerinde Bir Muhalif*, Hazırlayan: Hasan Babacan-Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 107; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş*, C. 1, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 101; *Osmanlı*, No: 29, 14 Nisan 1909, s. 1; Karal, *a.g.e.*, s. 85; İlginçtir ki Avcı Taburları ayaklanma öncesinde Hüseyin Cahit Bey tarafından övülmekteydi. Bkz. Hüseyin Cahid, "Siyâsiyât- Tebeddül-i Vükelâ", *Tanin*, No: 192, 12 Şubat 1909, s. 1; Muhalif gazeteci Mizancı Murat Bey ise yazılarıyla isyancı askerleri desteklemekteydi. Bkz. *Mizan*, No: 125, 14 Nisan 1909, s. 1.

⁴³ Abdurrahman Şeref Efendi, *a.g.e.*, s. 150; Yunus Nadi, *İhtilâl ve İnkılâb-ı Osmânî -31 Mart-14 Nisan 1325-*, Matbaa-i Cihan, Dersaadet 1325, s. 33-34; Danişmend, *a.g.e.*, s. 27; İrtem, *a.g.e.*, s. 145; Karal, *a.g.e.*, s. 85; Akşin, *a.g.e.*, s. 51-52.

⁴⁴ Birinci, *a.g.e.*, s. 239-244.

onlar kibirli bir şekilde Ziyaeddin Efendi'ye isteklerini bildirerek bunların kabulü durumunda isyana son vereceklerini belirttiler. Asi askerler:

“Şeriatın tamamen icrasını, Sadrazam Hüseyin Hilmi, Harbiye Nazırı Ali Rıza ve Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşalar ile Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey'in azillerini, Sadaret'e Kamil Paşa'nın, Harbiye Nezareti'ne ise Nazım Paşa'nın getirilmesini, Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne İsmail Kemal Bey'in getirilmesini, Hüseyin Cahit, Rahmi, Talât ve Bahaeddin Şakir Beyler gibi isimlerin sürgün edilmelerini, başlarındaki mektepli zabıtların teb'îd ve tebdillerini, alaylı zabıtların vazifeleri başına dönmelerini, isyandan dolayı kendilerinin ceza görmeyecekleri hususunda teminat verilmesini”⁴⁵ talep ettiler.

Bu talepler içinde Meşrutiyet karşıtlığına dair bir ifade bulunmamaktaydı.⁴⁶ Nitekim onlar İttihâdçılara ve onların ordudaki üyelerine yani mektepli zabıtlara karşıydılar.⁴⁷

İsyanın başlarında İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin, hükûmetin ve ordunun sessiz kalması ve olaylara müdahale edememesi yüzünden birçok can kaybı yaşandı ve İstanbul'da merkezi otorite bir anda yok oldu. Ümitsizliğe kapılan Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa Hükûmeti ise çareyi istifa etmekte buldu. Onun yerine kısmen de olsa tarafsız denilebilecek Tevfik Paşa Hükûmeti kuruldu.⁴⁸ Yeni hükûmette Edhem Paşa'nın Harbiye Nazırlığına getirilmesi ve akabinde de umûmî af ilan edilmesi asilerce olumlu karşılandı ve isyanın yarattığı kargaşa ortamı bir nebze de olsun yatıştı.⁴⁹ Diğer yandan Cemiyet-i İlimiye-i İslâmiye'nin isyancıları sağduyuya çağıran beyannameleri de ortamın yatışmasına katkı sağladı.⁵⁰ Bununla birlikte isyanın ciddi boyutlara ulaşması devletin iç ve dış güvenliğini tehdit edici bir hal almıştı. Hükûmet, muhalefet, basın ve cemiyetler arasında oluşan siyasi rekabet de had safhadaydı. Herkes kendi pozisyonuna göre bir yer edinme telaşına düşmüştü. Bu

⁴⁵ BOA, BEO. 3541/265541; *Osmanlı*, No: 31, 16 Nisan 1909, s. 1; Yunus Nadi, *a.g.e.*, s. 35-36; Ahmed Saib, *a.g.e.*, s. 91-92; Ali Cevat Bey, *a.g.e.*, s. 69; İrtem, *a.g.e.*, s. 151-152; Mevlânâde Rifat, *a.g.e.*, s. 44-45; McCullagh, *a.g.e.*, s. 109-110; Bayar, *a.g.e.*, s. 103-104; Yalman, *a.g.e.*, s. 109; Karal, *a.g.e.*, s. 86; Birinci, *a.g.e.*, s. 239-240; Kansu, *a.g.e.*, s. 78.

⁴⁶ Fethî, *Muhaliplerin Esrârı*, Matbaa-i Amedi, İstanbul, 1332, s. 8.

⁴⁷ Birinci, *a.g.e.*, s. 239.

⁴⁸ *Mizan*, No: 126, 15 Nisan 1909, s. 1.

⁴⁹ *Osmanlı*, No: 31, 16 Nisan 1909, s. 2.

⁵⁰ *Serbesti*, No: 150, 16 Nisan 1909, s. 1.

durum hem güvenliğin sağlanmasını hem de siyasal tıkanıklığın aşılmasını zorlaştırmaktaydı. Böyle bir ortamda işin ciddiyetinin farkına varan kimi cemiyet, fırka ve gazeteler ortamı yumuşatmak adına bir adım attılar. Söz konusu yapılar ülkenin karşı karşıya kaldığı bu kaotik ortama son vermek, güvenliğin yeniden teminini sağlamak ve Meşrutiyet'in geleceğini kurtarmak amacıyla "Hey'et-i Müttefika-i Osmaniye" etrafında birleşme kararı aldılar.

Hey'et-i Müttefika-i Osmaniye

Ülkenin içinden geçtiği bu olağanüstü kritik bir dönemde siyasi görüş ayrılıklarının bir kenara bırakılarak, fırka, cemiyet ve matbuat arasındaki didişmelere son verilmesi fikri ilk kez 31 Mart Hadisesi'nden bir iki gün evvel *Yeni Gazete* tarafından gündeme getirilmişti. Gazete bu konuda oldukça ısrarcıydı. Nitekim 12 Nisan 1909 tarihli nüshasında yer alan ve "Hüsn-ü Niyet ve Mütarekeye Davet" başlıklı yazısında, memlekette huzurun ve asayişin bozulduğunu, Meşrutiyet rejiminin henüz yerli yerine oturmadığını, dolayısıyla halkın beklentilerine cevap verilemediğini, hükûmetin ise çekingen ve kararsız bir tutum takındığını, siyasi ihtilafların ise gerginlikleri tırmandırdığını ve artık hiç kimsenin buna kayıtsız kalamayacağını dile getirerek oldukça karamsar bir tablo çizmekteydi.

Gazete bu şartlarda şahsi çıkarların hiç olmazsa iki aylığına bir tarafa bırakılmasını teklif etmekteydi. Bu teklifte selamet-i vatandan başka bir amaçlarının olmadığını, "Daşnaksutyun Fırkası"nın dahi aynı görüşte olduğunu ve bütün fırkaları ve cemiyetleri vatanının selameti ve tehlikelerin def'i için bir "tarik-i itilafa" davet ettiğini söylüyordu. Bunlar arasında tam bir uzlaşma mümkün değilse de ortalık durulana kadar geçici bir uzlaşma sağlanabilirdi. Amaç itidal ve sükûnete zemin hazırlamaktı. Gazete bütün fırka ve cemiyetlere eşit mesafede bulunduğunu ise şu sözlerle ifade ediyordu:

"Yoksa bu teklifte ne İttihâd ve Terakki Fırkası'nın ne de Fırka-i Ahrar'ın yahud diğer fırka ve cemiyetlerin meyl ve istidadını maksad ve emelini, suret-i telakkisini düşünmeden katiyen bitarafane hareketle ancak selamet-i vatan ve hubb-ı vatan bize pişva oldu. Hatta iki tarafın pek coşgun anasırı tarafından şu teklifin muhtelif nokta-i nazardan münakaşaya alınacağını ve belki bir tarafa veya diğer tarafa meylettiğimiz suretinde tefsir olunacağını da düşündük. Ne söyleniyorsa söylensin selamet-i vatan için tahammül göstermek azmini de muhafaza ediyoruz."

Gazeteye göre siyasi kutuplaşmanın giderilmesi ve mütareke teklifinin kamuoyu ve fırkalar tarafından benimsenmesi için matbuata önemli görev düşüyordu. Dolayısıyla gazetelerin söz konusu öneriye destek olmaları siyasi gerginliğin bertaraf edilmesi için elzemdi. Ancak gazetenin teklifine önemli bir itiraz gelmese de can-ı gönülden bir destek te haiz olmadı. İttihâd ve Terakki'ye yakın *Şura-yı Ümmet* ve *Tanin* gazeteleri teklife mesafeli yaklaşırken *Mizan* gazetesi teklifi destekledi. *İkdam* gazetesi bu hususta sessiz kalırken *Sabah* gazetesi bazı endişelerini dile getirdi.⁵¹ Yazının sonunda ise: “İşte biz de bu ahvali

⁵¹ Söz konusu yazıda gazetelerin mütareke teklifine bakış açıları şöyle değerlendiriliyordu: “*Şura-yı Ümmet*” bu hususta vazihen bir şey demiyorsa da dünkü nüshasında neşrettiği bir makalesinde şu yolda beyan mütâlaa ediyor: “Bütün Osmanlıların saadet-i maddiye ve maneviyesini kemal-i hak ve adl dairesinde cereyan muamelatını temin edecek bütün efrad-ı milletin müttehiden te’ali-i vatan için hamiyetkârane gayret göstermesi esbabını tahiyeye edecek surette idare-i meşrutayı tahkime, kuvve-i teşriîyenin, Meclis-i Mebusan’ın vezaifini mesaiyesini hakkıyla semeredar etmek için bütün efrad-ı milletin halis niyetle çalışmasına intizar olunurken kim bilir ne gibi menafî ve amalin ne gibi ihtirasatın sevk ve tesiriyle ortaya çıkarılan ihtilaflara nifaklara sebep nedir? Matbuat-ı Osmaniye sahaifine aks eden infî’alat ve ihtirasata meydan vermeye bugün vatanın ihtiyac-ı hakikiyesi müsaîd midir? Bunda devam ve ısrar göstermek vatanın bugün süratle beklediği hizmet ile kabil-i Tevfik midir? Zamanın ehemmiyetini matbuata tevcih eden hizmet vatan vazifesini takdir etmeyerek muhterisane münâkaşata düşmek hamiyet-i vatan ile kabil-i telif değildir. Bu yolda kendilerinden hizmet bekletenleri birtakım amel ve ihtirasata ma’ğluben işgal etmek ve onların kudret ve irfanı da beyhude ziya’â uğratmak yine hamiyete tevafuk etmez.” Bu fıkralar *Şura-yı Ümmet*’in bu hususta fikrimize tamamen iştirak ettiğini gösteriyor. *Sabah* mütareke fikrinin şayan-ı kabul olamadığını söylüyor. Ama bu söz ile fikrimizi red değil bilakis daha kuvvetle şiddetle bu fikre iştirak ediyor. *Sabah*, Daşnaksutyun Cemiyeti’nin tekâlifinden fırkalar rüesasının bir ders-i ibret almasını söyledikten sonra diyor ki: “Efkârda itilaf caiz olmakla beraber şu zamanda menfaat-ı millet namına olarak ittihâd ve ittifak etmek barışmak farizadan olduğunu düşünsünler. Düşünmezlerse yine kendileri düşünsünler. Milletin sükûna ihtiyacı katidir. Matbuat da düşünsün. Fakat derin derin düşünmeye vakit var mı? Fırkaların ma’kus ağraz ve şahsiyeti biz değil miyiz? Evvel emirde biz mesalihiye azmedelim.” İşte bunu refikamızdan da bekliyoruz. *Tanin* teklifimizi fikir ve itibarına ve meslek mahsusuna göre muhakeme etmekle beraber hüsnü kabul gösteriyor. Şayan-ı memnuniyet buluyor. *Tanin*’in nokta-i nazarına iştirak etmiyoruz. Ancak maksada vasıl için tenkidat ve itirazata tahammül etmekte bir vazife bildiğimizden menfaat-i millet ve selamet-i vatan namına arzu olunan sükûn ve itidal husule gelsin, münâkaşat velevki muvakkaten ortadan kalsın da ne denilirse denilsin. *Mizan* refikimizin de “Çıkar Yol” sernamesiyle neşrettiği baş makalesinde esasen

gördük de ne suret de olur olsun vatanın selameti ve milletin menfaati namına ihtirasat ve menafi' mahsusanın bertaraf edilmesi zamanı olduğunu gösterdik." Denilerek gazetenin üstlendiği sorumluluğa dikkat çekilmekteydi.

Sabah gazetesi ise bu yazıya istinaden "Mütareke mi? Yoksa ..." başlıklı cevap niteliğindeki yazısında *Yeni Gazete*'nin, memleketin içinde bulunduğu tehlikeye dikkat çekerek fırkalar ve gazeteler arasındaki çekişmenin iki ay müddetle mütarekeye tabi olması yönündeki tavsiyesini şayan-ı kabul görmüyordu. Gazete, mütareke için talep edilen iki aylık bir sürenin "*sükûn-u milletin hayat-ı siyasiye ve içtimaiyesi için bir nefes bile ad edilemeyeceğini*" ileri sürerek tarafların bu süreçte uzlaşmalarının mümkün olamayacağını belirtiyor, bir de özeleştiride bulunuyordu:

"Çünkü bu ihtilâfat ve münâkaşaati biz çıkardık. Efkâr-ı umumiyyeye ilga edilen nifak ve şekâk bütün bizim mahsul-i sû-i içtihadımızdır. Neden itilaf ve müsâlaha (anlaşma) kabul olamıyor? Yeni Gazete refikimiz emin olsun ki bu sualimize ancak vicdanımız cevap verebilecektir. Biz yani matbuat itilaf ve müsâlahayı istemiyor. Evvel ve ahir söyledik. Cümlemizden adil olan efkâr-ı umumiyyeyi Osmaniye'ye müracaat edecek olursak bizi müsebbib

fikrimize iştirak ettiğini görüyoruz. Refikimiz diyor ki: "Hala tezezbüdeyiz. Vatan sükûnete muhtaçtır. Sükûnetin avdeti tehir ederse büyük muhataralar melhuzdur. Bu gibi hallerde mütareke, sulh, ittifak kelimeleri hissiyat-ı hüsnümüzü okşar." Mizan bu mütarekenin suret-i tatbikiyesinin arayarak bir neticeye vasıl olamadığını söylüyor ama yine kendisi yol gösteriyor: "Memlekette iyi kötü bir kanun bir usul var. Daha iyisi yerine kaim oluncaya kadar o usul o kanunlar ahkâmına tevfik hareket edilmesini" dermiyan ediyor. Mütarekeden maksadımız hiçbir zaman Mizan'ın dediği gibi bir tarafın kanunsuzluk, usulsüzlük vadisinde herkesle vatani muhataraya ilga etmesine karşı diğerlerinin seyirci kalması fikrini mütezemmin? olamaz. Bunu hiçbir sahib-i hamiyet tecavüz etmez. Biz şu tehlikeli ve muhataralı sırada daimi bir itilaf ve mesalihe hâsıl olamazsa bile ancak muvakkaten olsun Daşnaksutyun Fırkası'nın teklif-i hamiyetkaresini kabul etmek, ihtilat etmek, görüşmek, müzakere etmek mesa'i vatanperveraneyi bir netice-i hüsnaya iktiran ettirmek için bir gün bile geçirmemek, vatanın selameti ve saadetinden başka hiçbir şeyi hesaba almamak, mabuat sütunlarından artık muarazat ve münakaşatı kaldırmak lüzumunu göstermek istedik. Mizan da bunları söylüyor ve vakit kaybetmeye vakit müsaid olmadığını ve ta'yirleri? Müşkil ihtimalata da ortada isti'dadlar peyda olduğunu ve gittikçe çoğaldığını dermiyan ediyor. Bkz. "Hüsn-ü Niyet ve Mütarekeye Davet", *Yeni Gazete*, No: 233, 12 Nisan 1909, s. 1.

göstereceğinde şüphe yoktur. Ezhan-ı halkı teşviş eden biziz. Mecâri-i efkârı menafi-i hususiyemize çevirerek istifade etmeye çalışan biziz. Gençlerin dimağlarını zehirleyen, ihtiyarların kalplerini durdururcasına ezim ezim ezen yine biziz. İnsaf ve ..temiz, vatan, millete muhabbetimiz var ise ... açalım satır satır okuyalım. Sernamelere göz gezdirelim. Millete ne türlü telkinatta bulunduğumuzu anlamakta tehir etmeyiz.”

Sabah gazetesi halkın, telgraflarla ve mektuplarla matbuatı birçok kez uyardığını ancak matbuatın bunu dikkate almadığını ifade ederek mütareke teklifini sert bir dille eleştiriyor ve tavsiyelerini dile getiriyordu:

“Mütareke mi? Bu nasıl teklif milletin hayatı oyuncak mıdır ki iki ay için sükûn ondan sonra cidale müracaat edeceğiz. Menafi-i mukaddese-i millet eziliyor, paymal oluyor, bu tehlike önünde barışmaya, maksat ve efkârımızı Meşrutiyete sevk etmeye mecburuz. Bahusus şu zamanda her türlü muhasamatı şeniye ve ağraz reddiyyeyi kaldırmaya ahden, hamiyeten memuruz. Vazifemizi unutacak olursak millete karşı büyük bir cinayet işlemiş oluruz. Mütarekemi? Ne mütarekesi? Efkar-ı umumiye böyle muvakkat tedbirleri kabul etmeye tenezzül etmez. Bize şimdi kahri ve cebri bir müsâlaha teklif ediyor. Görüyoruz anlıyoruz. O bizden pek ziyade âli pek ziyade vatanperver pek ziyade hamiyetmend. Onun sada-yı takdirine karşı biz vicdanımızı açmasak akıl ve fikrimizi toplamazsak bilahire tel'in edecektir.”

Bununla birlikte gazete, herkesin vatan sevgisinden dem vurduğunu ancak bunun lafta kaldığını, vatanın ve milletin menfaati için fırkalar arasındaki ihtilafa son verilmesinin vatan sevgisinin bir gereği olduğuna işaret etmekteydi. Gazeteye göre Daşnaksutyun Cemiyeti'nin bu konudaki önerisi oldukça dikkat çekiciydi:

“Daşnaksutyun Cemiyeti'nin teklifini göz önüne alalım. Fırkalar rüesası bir ders-i ibret olan muhteviyatını okusunlar. Efkarıda ihtilaf caiz olmakla beraber şu zamanda menfaat-ı millet namına olarak ittihâd ve ittifak itmek, barışmak farizadan olduğunu düşünsünler. Düşünmezlerse yine kendileri düşünsünler. Milletin sükûna ihtiyacı katidir. Matbuat da düşünsün. Fakat bizim derin düşünmeye vaktimiz var mı? Evvelemirde biz müsâlahaya azmedelim.”⁵²

⁵² Daşnaksutyun Fırkası azasından Doktor Bonapartiyân Efendi de düzenlenen bir mitingde yaptığı konuşmada Meşrutiyet, hürriyet, müsavat ve adaletin ittihâd-ı anasır için önemini vurguladıktan sonra: “Bendeniz Osmanlılığı muhtelif çiçekler olarak

Mütareke fikrine oldukça soğuk bakan gazete bunun yerine konuya daha geniş bir çerçevede yaklaşarak: *“hamiyetkâr, samimi isek tehyicat ve tesvilatı (yalan dolanı) bırakıp yalnız milletin ve millete nafi çığırlar açmak suretiyle barışalım. Hatta bu müsâlahaya bile siyasi bir renk vermeyelim. Milli bir şekl-i ittihâda vazı’ olalım.”* Demek suretiyle yeni bir öneri getiriyordu.⁵³ *Sabah*’ın mütareke fikrine ilişkin olarak ileri sürdüğü nispeten gerçekçi ve eleştirel bu yaklaşımından sonra, *Yeni Gazete* de 13 Nisan tarihli nüshasında cevap niteliğinde sayılabilecek bir makale yayımladı. Makalede, ülkenin karanlığa doğru sürüklendiği, geleceğe dönük umutların azaldığı bir süreçte cereyan ve hamasete son vermek amacıyla mütareke fikrinin ortaya çıktığı ve bu fikrin küçük bir kesim haricinde kamuoyunda olumlu karşılandığı belirtilmekteydi. Yazıda Avrupa devletlerinin dahi bu fikre sıcak baktıkları iddia edilmekteydi. Yazının devamında ise şu ifadeler yer verilmekteydi:

“Bizim mütarekeden maksadımız tehâcümata muvakkaten sekte vererek itilafa zemin hazırlayacak müzakerata zaman kazanmaktan ibaret idi. Doğrudan doğruya itilafa gitmek kabil olamayacağına hükmettiğimiz cihetle ‘mütareke ...’ dedik. Hiç olmazsa her taraftan red ve kabul bir inikâsa mazhar oldu. Bir dereceye kadar zemin-i matbuatta mesail-i umumiyeden olmak üzere muhakeme edildi. Refikamızdan biri fikrimizi esasen kabul etmekle beraber mütareke için bidâyeten şerait-i istihzarına lüzum olduğunu iddia ediyor. Bize kalırsa şerait takrir ettikten sonra itilaf hâsıl bulmuş demektir. Fakat noktaya vasıl olmak için bir kere tehâcümata fasıla vermelidir. Ta ki toz duman zail olsun, ufuk açılsın ... o vakit herkes gideceği rah-ı müstakimi daha isabetle tayin eder. Bizim teklifimiz de bu gayeye râcî’dir. Bunun için de bir şart kâfidir; hüsnü niyet. Bütün anasır-ı matbuattan rica ederiz ki böyle nazik bir zamanda mesail-i teşrifatiye ile şu emelin husulü işkâl etmesinler.”⁵⁴

Esasen bütün bu tartışmalar üzerinde duracağımız Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’nin oluşumuna da zemin hazırladı. Başka bir deyişle Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’nin kuruluşu büyük ölçüde *Yeni Gazete*’nin önerisinin ete kemiğe bürünmüş bir şekliydi.

görüyorum. Bunlar bir araya toplanırsa güzel bir demet olur.” Diyerek bir nevi mütareke teklifine destek oluyordu. “Dünkü Miting”, *Yeni Gazete*, No: 234, 13 Nisan 1909, s. 1.

⁵³ “Mütareke mi? Yoksa ...”, *Sabah*, No: 7020, 11 Nisan 1909, s. 1.

⁵⁴ “Teklif-i Mütareke”, *Yeni Gazete*, No: 234, 13 Nisan 1909, s. 1.

Osmanlı basınında ve kamuoyunda *Yeni Gazete*'nin önerisi tartışılırken bir anda 31 Mart Vak'ası patlak verdi. Vak'a'nın yarattığı endişe ve güvensizlik ortamında söz konusu tartışmalar birkaç günlüğüne de olsa geri planda kaldı. Ancak olayların bir nebze de olsun durulması ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüme kararı alması üzerine, vatanın selameti ve Meşrutiyet'in muhafazası adına katkıda bulunmak isteyen fırka ve cemiyetler *Yeni Gazete*'nin daha önceki önerisinden yola çıkarak siyaset üstü bir uzlaşma zemini aramaya başladılar.

Bu çabalar sonucunda, Ahmet Bedevi Kuran'ın verdiği bilgiye göre Mizancı Murad Bey, *Serbesti* gazetesi sahibi Mevlânzade Rifat, *Sabah* gazetesi adına Ali Kemal Beylerle *Volkan* gazetesinden Vahdeti Efendi ile bazı isimler Beyoğlu'nda Kroker otelinde toplanarak isyancılara karşı izlenecek tutumu belirlediler. Bunlar Meşrutiyet'in tehlikede olduğu konusunda mutabakata vardılar. Bu arada Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye'nin beyannamesi yayımlanmış, Ermeni Daşnaksutyun Cemiyeti de bir bildiri neşrederek bütün fırka ve cemiyetleri ittihâda çağırmişti. Bunun üzerine, Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası, Ermeni Daşnaksutyun, Rum Cemiyet-i Siyasiyesi, Fırka-i İbad-Demokrat, Arnavud Başkım Kulübü, Kürd Teavün Kulübü, Çerkeş Teavün Kulübü, Bulgar Kulübü, Mülkiye Mezunları Kulübü, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve sair kulüp ve heyetleriyle Tokatlıyan Han'ında toplandılar. Anlaşılan o ki Ermeni, Rum ve Bulgar ekalliyetleri de dâhil hemen herkes kausun bir an önce sona ermesine ve Osmanlı birliğinin muhafazasına çalışmakta, cemiyet ve fırka farkı gözetmemişlerdi.⁵⁵ Ancak Derviş Vahdeti'nin İttihâd-ı Muhammedîsi toplantıya çağrılmayarak açıkça dışlanmıştı. Çünkü bu cemiyet 31 Mart'ın başlıca kıskırtıcılarından biri olarak görülmekteydi. Bununla birlikte toplantıya iştirak edenler, Hareket Ordusu ile Cemiyet'in İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ne olan tepkilerinin de farkındaydılar. Onlar için önemli olan memleketin istikrarı ve Meşrutiyet'in muhafazasıydı.

Bütün bu çabalar neticesinde 17 Nisan 1909 tarihinde fırka, cemiyet ve matbuatı bir araya getirmeyi amaçlayan Heyet-i Müttefika-i Osmaniye adıyla bütünleşik bir heyet oluşturuldu. Heyette yer alan örgütler ise şunlardı: Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ahrar

⁵⁵ Ahmet Bedevî Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s. 517-518.

Fırkası, Ermeni Daşnaksûtyun⁵⁶ ve Rum Cemiyet-i Siyasiyesi, Fırka-i İbad, Arnavut Başkim Merkez kulübü, Kürt Teavûn Kulübü, Çerkes Teavûn Kulübü, Bulgar Kulübü, Mülkiye Mezunin Kulübü, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve sair kulüp ve heyetler ile bil-umum ceraid-i Osmaniye. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye hemen işe koyularak bir beyanname hazırlandı. Beyanname hemen ertesi günü gazetelerde yayımlanarak kamuoyuyla paylaşıldı. Konumuz açısından önemli gördüğümüz bu beyannamenin içeriği ise şu şekildeydi:

“Memleketimizde mevcut bilcümle siyasi fırka, cemiyet ve heyetler hal-i tehlikede bulunan vatan ve meşrutiyetin temin-i selâmeti için kâffe-i ihtilâfatı bertaraf ederek nam-ı âli-i Osmanî altında bir Cemiyet-i Müttefika teşkil etmişlerdir. Bu Heyet-i Müttefika-i Osmaniye dâhil olan cemiyet-i ilmiye ve siyasiye berveçhi âtidir.

Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası, Ermeni Daşnaksûtyun ve Rum Cemiyet-i Siyasiyesi, Fırka-i İbad (Demokrat) Arnavut Başkim Merkez kulübü, Kürt Teavûn Kulübü, Çerkes Teavûn Kulübü, Bulgar Kulübü, Mülkiye Mezunin Kulübü,

⁵⁶ Ermeni Daşnaksutyun Federasyonu olaylar karşısında her ne kadar pasif bir tutum sergilese de Heyet-i Müttefika-i Osmaniye konusunda oldukça aktif görünüyordu. Nitekim federasyonun İstanbul sorumlunca Cenevre'deki Batı Bürosu'na gönderilen 17 Nisan 1909 tarihli rapor bunun bir göstergesiydi:

“Bugün zaten bu isyanda sarayın parmağının bulunduğu ve Meşrutiyetin ciddi tehlikede olduğu açıklığa kavuşmuş durumdadır. İttihâd'ın bütün önemli üyeleri saklandılar veya şehirden uzaklaştırıldı. Askerler kışkırtılardan dışarı çıkmadılar fakat anarşi içindeler. Şehrin başka bir yerinde de cinayetler oluyor. Söylemek gerekir ki, şimdiye kadar halka yönelmiş bir tek münferit düşmanlığa rastlanmadı, askerler arasında özellikle Hristiyanlara karşı hassas bir tedbirlilik ve dostça tutum hissediliyor. Bütün emareler gösteriyor ki olaylar dakikadan dakikaya uçurumdan aşağı düşercesine ilerlemektedir ve bizim açımızdan tekrar tehdit edici bir hal alabilir. Bizim girişimimizle dün ve bugün, Meşrutiyetin korunması için aralarında işbirliği meydana getirmek üzere, Ahrar, İttihat, diğer Türk örgütleri, Türk gazetecileri, diğer deyişle kamuoyu üzerinde manevi etkiye sahip unsurlardan oluşan toplantılar gerçekleştirildi. Çabalarımız başarılı sonuçlandı. Meclisin ikinci faaliyet döneminin açılışına kadar bütün partilerden ve teşkilatlardan oluşmuş karma bir komitenin hem istişarelerle hem de işbirliğiyle önemli siyasi meseleleri yönetmesi, partisel mücadelenin durdurulması ve bütün güçlerin reaksiyona karşı seferber edilmesi hususunda mutabakat oluştu. Şimdi bu toplantıdan dönüyoruz. Proclamation (Beyanname) yarın zaten ortaya çıkmış olacak. Pasif kalıyoruz, fakat bu kriz ortamında Meşrutiyet taraftarı olarak İttihâd'a sempatiimizi ifade etmek suretiyle partiler arasında arabulucu rolündeyiz.” Afşin Burak Umar, *Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaksutyun) Kısa Tarihi 1890-1915*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, s. 134-135.

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve sair kulüb ve heyetler ile ziyade vaz'ül imza ceraid-i Osmaniye.

İşbu Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye'nin esas-ı teşekkülü berveçhi âtidir.

Evvela: Vatani ve meşrutiyet-i meşruayı tehdit eden ahvale karşı fırkalar beynindeki münakâşat ve münazaat unutulurak müttehiden ve elbirliğiyle idare-i meşruta-i meşruanın bekâsını müdafaaya sâi olmadığı taahhüd ederler.

Salisen: Şerait-i esasiye ve meşrutiyet-i şer'iyeye tevfikân hükûmet-i Osmaniye'nin yegâne murakıby Meclis-i Mebusandır. Binaenaleyh Heyet-i Müttefika-i Osmaniye hâkimiyet-i milliyeyi haiz bulunan o meclisin kâffe-i erkânı yani vükelâ-yı milletin daima istiklâl-ı vicdan ve kelâma malik olmalarını ve hiçbir taraftan asla tehdide maruz kalmamalarını temine çalışmak hususunda her hamiyetli Osmanlı gibi müttefik ve müttehid olacaklardır.

Rabian: Balâda mezkûr Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye işbu maksad-ı meşru ve mukaddesi temin için berveçhi zir daimî ve muhtelit (karma) bir encümen teşkiline karar vermiştir:

Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası, Daşnaksûtyun, Fırka-ı İbad, Rum Cemiyet-i siyasiyesinden ikişer aza, matbuat-ı Osmaniye'den dört aza ve diğer kulüplerin beherinden birer aza intihab olunacaktır.

Encümen vezaifi berveçhi âtidir:

a) İcap ettikçe Encümen bir heyet-i mahsusa vasıtasıyla Meclis-i Mebusan'a ve heyet-i vükelâya müracaat ile fırkalar, cemiyetler, heyetler ve gazetelerin ittifakını ihbar ederek memleketin ve ahalinin temin-i istirahatı ve asayişin idamesi hususunda tedabir-i seria ve ciddiye ittihaz edilmesi lüzumunu beyan edeceklerdir.

b) Vilâyata heyet-i mahsusa izamiyle maksad-ı mukaddese-i mezkûrenin tebliğ ve tamimine çalışacaklardır.

t) Gerek Dersaadet gerek vilâyatta muhtelif lisanlarda neşredilen gazetelerin her birine bil-müracaat maksat ve mukarrerat-ı mebsutenin (açıklanan) mahiyet-i vatanperverisini kâffe-i sunuf-ı ahaliye aleddevam izahı hususunda müttefikân ve müttehiden neşriyatta bulunmaları için vesaya-yı lâzime icra edeceklerdir.

s) Heyet-i Müttefika-i Osmaniye namına icraata mezun olan bu muhtelit encümen ittihaz edeceği tedabir neticesinde münazaat ve münâferata hatime verdireceğine ve mülk ü devlet için gerek haricen ve gerek dâhilen vehamet ve tehlike-i azime-i müntic olacak ahvalin adem-i vuku'u hususunda sarf edeceği mesaiye bil-cümle sunuf-ı

ahalinin ve mesalik-i muhtelifе erbabının müttehiden ve müttefikan iştirak edeceklerine emindir.

Selâmet-i vatan her vakitten ziyade asayiş ve adaletin idamesini ve uhuvvet ve müsavatin tamami-i mevcudiyetine mütevakkıf bulunması hasebiyle bu hususta da bütün Osmanlıları el birliğiyle çalışmaya davet eder.”⁵⁷

Beyanname, Meşrutiyet’in tehdit altında olduğu şu günlerde fırka ve cemiyetlerin aralarındaki husumet ve didişmelere son vermelerini ve Meşrutiyeti koruyup kollamak için işbirliği yapmalarını öngörüyordu. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye bu amaçla kurulmuş olup matbuat da bu amaç doğrultusunda hizmet edecek, yalnız Meşrutiyet’in muhafazasını değil, ülkenin gelişmesi için de çaba gösterecekti. Anayasaya ve şeriata uygun olarak hükûmeti denetleme yetkisi yalnızca Meclis-i Mebusan’a aitti. Bu sebeple hâkimiyet-i milliyeyi haiz bulunan meclisin ifade ve vicdan özgürlüğü vazgeçilmez bir haktı ve mebusların tehdit edilmeleri kabul edilemezdi. Bu husus bir yönüyle olaylar esnasında kaçmak zorunda kalan İttihâdçı mebusların haklarının korunmasını diğer yönüyle de İttihâd ve Terakki Cemiyeti’nin 31 Mart’tan önceki siyasal egemenliğinin sınırlandırılmasını amaçlamaktaydı.

Beyannameye göre heyette yer alan temsilciler arasından “daimi ve muhtelit bir encümen” oluşturulması öngörülmüştü. Encümende Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Ahrar Fırkası, Daşnaksutyun, Fırka-i İbad, Rum Cemiyet-i siyasiyesinden ikişer üye, matbuat-ı Osmaniye’den dört üye ve diğer kulüplerin her birinden birer üye yer alacaktı. Ülkenin ve halkın huzur ve güvenliği için Meclis-i Mebusan ve hükûmete önerilerde bulunmak, bu amaçla vilayetlere özel heyetler yollayarak halkı bilinçlendirmek, ülkede çeşitli dillerde neşredilen gazetelerle iletişim kurarak Meşrutiyetin benimsetilmesi için yayınlar yapmalarını sağlamak, bütün Osmanlıları asayiş, adalet,

⁵⁷ Bkz. “Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Yeni Gazete*, No: 239, 18 Nisan 1909, s.1; “Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *İkdam*, No: 5351, 18 Nisan 1909, s. 1; “Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Osmanlı*, No: 33, 18 Nisan 1909, s. 1; “Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Sebesti*, No: 152, 18 Nisan 1909, s. 1; *Sabah*, No: 7027, 18 Nisan 1909, s. 2; “Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10063, 18 Nisan 1909, s. 2.

uhuvvet ve müsavât ideali çerçevesinde elbirliğiyle çalışmalarına gayret etmek encümenin başlıca görevlerindendi.

Heyet-i Müttefika'nın asıl gayesi 31 Mart'a iştirak eden asi askerlerin II. Abdühamid'e yaklaştıklarını düşünerek Meşrutiyetçi bir blok oluşturup istibdat yönetimine geri dönülmesini engellemektir. Öte yandan heyet bir nevi kendisini meclis ve hükûmet üzerinde görerek Meşrutiyetin koruyuculuğuna soyunmuştu. Bunu İttihâd ve Terakki'nin Meşrutiyetin iadesi sonrasında üstlendiği role benzetmek mümkündür. Ancak bu durum İttihâdçılara karşı muhalif bir kitlenin oluşmasına zemin hazırlamıştı. Şimdi ise gelişmeler karşısında siyasi gücü zayıflayan bazı İttihâdçılar istibdadın geri gelmesi tehlikesi karşısında iktidarı muhaliflerle paylaşmaya istemeden de olsa razı olmuş görünüyorlardı. Tabii böyle bir uzlaşma Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmemesi durumunda gerçekleşebilirdi. Muhaliflerini düşüncesi de bu yöneydi. Aksi halde Hareket Ordusu İstanbul'a girip isyanı bastıracağı takdirde İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin muhalefetle uzlaşmasına gerek kalmayabilirdi.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin ortaya çıkışı ile Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi arasındaki birkaç günde Heyet pek bir varlık gösteremedi. Çünkü İttihâd ve Terakki Cemiyeti tam anlamıyla heyete destek olmamıştı. Heyette yer alan İttihâdçıların İttihâd ve Terakki içindeki nüfuzları da oldukça belirsizdi. Oysa heyetin başarısı İttihâd ve Terakki'nin tam destekliyle mümkün olabilirdi. Siyasi iktidarı paylaşmanın ve uzlaşmanın tek yolu buydu. Aksi takdirde heyetin nüfuzu ordunun başkenti kontrolünden sonra bir anda yok olabilirdi.⁵⁸ Öte yandan İttihâd ve Terakki'nin heyetin oluşumuna resmen katıldığını söylemek de zordu. Nitekim The Times muhabiri 16 Nisan tarihli haberinde heyete iştirak eden İttihâdçılarının Cemiyetten uzaklaşmış kişiler olduğunu ileri sürüyordu. Dahası İttihâd ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumîsi İstanbul merkezinin kendi adına imza yetkisini kimseye vermediğini, mühürlü itimatnamesi olmayanların Cemiyeti

⁵⁸ *Osmanlı* gazetesindeki yazısında Süleyman Nazif: "Hareket Ordusu'nun İstanbul'a hareketini gereksi görüyor, bunun halkı daha da endişelendireceğini belirtiyordu. Süleyman Nazif kardeşkanı dökülmesinden de kaygılanıyordu. Süleyman Nazif, "Ferda Mazlumdur", *Osmanlı*, No: 32, 17 Nisan 1909, s. 1. Tabii bunda İttihâdçılarının yeniden siyasi alana hâkim olacakları düşüncesinin de etkili olduğu bir gerçektir.

temsil edemeyeceklerini açıklıyordu.⁵⁹ Anlaşılan İttihâd ve Terakki Cemiyeti üst yönetimi Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'yi daha kurulduğu andan itibaren tam anlamıyla benimsememişti.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye sadece Meşrutiyetin değil, ülkenin birlik ve bütünlüğünün korunmasına da büyük önem vermekteydi. Nitekim Rum ve Ermeni örgütü temsilcilerinin heyette alması bunun bir işaretiydi. Böylece hem Meşrutiyetin idamesi hem de ittihâd-ı anasırın muhafazası sağlanacaktı.

İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti ile Cemiyet-i İlmîyenin heyette yer almamış olmaları da oldukça dikkat çekiciydi.⁶⁰ Bu süreçte ön planda yer alan bu iki cemiyetin “ve sair kulüp ve heyetler” içinde zikredilmesi düşünülemezdi. Bunda heyetin kurucularından Ahrar Fırkası'nın giderek iki cemiyete de mesafeli davranmasının etkili olduğu bir gerçektir. Nitekim fırkanın yayın organı *Osmanlı* gazetesi de bunu açıkça dile getirmekteydi.⁶¹ Oysa Ahrar Fırkası, 31 Mart öncesinde ve sonrasında ilk günlerde kısmen de olsa söz konusu cemiyetlerle İttihâdçılara karşı cephede yer almıştı. Olayların büyük ölçüde durulması ve Hareket Ordusu'nun İttihâdçıların da desteğiyle harekete geçmesi üzerine Ahrar Fırkası'nın İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ne karşı tutumu da değişti.

⁵⁹ Konuya ilişkin Sabah gazetesinde şöyle bir haber yer alıyordu: “Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nden gönderilmiştir. Osmanlı İttihâd ve Terakki Cemiyeti Merkez Umumiyesi Rumeli'ye nakletmiş ve İstanbul merkezi de kendi namına vaz' imza etmek selahiyetini azadan hiçbirine vermemiş olduğundan mühürlü imatnameyi hamil olmayanların cemiyet namına harekete me'zun olmadıkları ilan olunur.” *Sabah*, No: 7028, 19 Nisan 1909, s. 3.

⁶⁰ Oysa *İkdam* gazetesinde yer alan bir haberde Cemiyet-i İlmîye-i İslamiye'nin de Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'ye destek olduğu anlaşılıyor: “Kürre-i arz üzerinde yaşayan her bir kavmin saadet ve vataniye ve hayatiyeleri ancak ittifak ve yekdiğerine irtibat ve her birerlerinin makasadı aynı matlibi ittihaz-ı hedef etmeleriyle temin edilmiş olur. Şu mübarek devre-i hürriyetimiz bize arz-ı cemel edilenden beri bu sabahülhayr ittifak-ı meşruanızı beyannamenizde gördük. İttihaz etmiş olduğunuz meslek-i mukaddesi mebuslarımız gibi takib etmenizi çehar çeşimle bekliyor idik. Zira tevzi-i adalet ve kesb-i uhuvvet-i hakikiye fikren ve vicdanen temas etmekle hâsıl olur. Devletimizin azasını teşkil eden anasır-ı muhtelifen ez her cihet mustağrik adalet ve saadete kaim olmaları uzvu maksadımız olduğu müstebiddir. Biz böyle anasır-ı muhtelifen bir araya gelip müdafaa-i hukuk-u vatan etmelerinden men haysülcemu' bir maksadı ittihaz hedef etmelerini bilmüşahede kendimizi bahtiyar addederiz ve şu efkâr-ı âliyenizden pek büyük muvaffakiyetinizi dileriz.” 5 Nisan 1325. Cemiyet-i İlmîye-i İslamiye'nin İstanbul Merkezi. “Heyet-i Müttefika-i Osmaniye”, *İkdam*, No: 5352, 19 Nisan 1909, s. 1.

⁶¹ *Osmanlı*, No: 31, 16 Nisan 1909, s. 1.

Böylece Ahrar Fırkası'nın ilerleyen günlerde İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ni olaylardan sorumlu tutması ve kendisini aklaması kolaylaşacaktı. Bu durumda Derviş Vahdeti'nin heyete girmekte istekli olduğu ancak başta Ahrar Fırkası olmak üzere heyetin kurucuları tarafından engellendiği düşünülebilir.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin kurulması Osmanlı basınında da ilgiyle karşılandı. Konuyu yakından takip eden gazeteler bu husustaki düşüncelerini sütunlarına taşıdılar. Bu süreçte yayınına ara vermek zorunda kalan İttihâd ve Terakki yanlısı gazetelerden *Tanin* ve *Şura-yı Ümmet*'ten olumlu ya da olumsuz bir görüş beyan etmeleri beklenemezdi. Ancak daha önce bu iki gazete ittifak fikrine cılız da olsa destek vermişlerdi. Diğer gazeteler ise örneğin, *Osmanlı*, *Yeni Gazete*, *İkdam*, *Mizan*, *Serbesti* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazeteleri heyetin kuruluşuna aktif bir şekilde destek olurlarken *Sabah* gazetesi birtakım şartlar ileri sürmekteydi. Artık Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüyüşü kesinlik kazanmış, İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin de orduyla birlikte hareket edeceği ve ona her türlü desteği vereceği anlaşılmıştı. Dolayısıyla muhalif gazeteler İttihâd ve Terakki'ye açıktan saldırmak yerine geri adım atarak daha soğukkanlı ve birleştirici bir dil kullanmaya özen gösterdiler. Bununla birlikte gazetelerin büyük bir çoğunluğu askerleri sükûnete, birleşmeye ve üstlerine itaat etmeye çağıran yazılar yayımlamaya başladılar.⁶²

Ahrar Fırkası'na yakınlığıyla bilinen Osmanlı gazetesi Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin hararetli savunucularındandı. Örneğin Süleyman Nazif Bey gazetede “yeni Ümitler” başlığı altında heyetin kuruluşunu destekleyen bir yazı kaleme aldı. Süleyman Nazif, 31 Mart Hadisesi'ni Meşrutiyete ve birlik ve beraberliğe vurulan bir darbe olarak görüyor, fırkaların ırk, cins, mezhep farklılığını bir tarafa bırakarak

⁶² Nitekim *Osmanlı* gazetesi “Asker Kardeşlerimize” başlıklı yazısında Kur'an ve hadislerden örnekler vererek askerlerin ulüme itaat etmeleri gerektiğini, Meşrutiyete ve hükûmete sadık kalmalarını tavsiye etmekteydi. “Asker Kardeşlerimize”, *Osmanlı*, No: 34, 19 Nisan 1909, s. 1; ayrıca bkz. “Askerlere Hitab”, *Osmanlı*, No: 35, 20 Nisan 1909, s. 1; *Serbesti* gazetesi de iç güvenliğin sağlanmasının dış politikayı etkileyen önemli bir unsur olduğunu belirterek asayişin hemen temin edilmesini, hükûmete destek olunmasını, cahilliğe ve ayrılığa son verilmesini istemekteydi. “Efkâr-ı Umumiyyeye”, *Serbesti*, No: 154, 20 Nisan 1909, s. 1; “Askere Hitabe”, *Yeni Gazete*, No: 237, 16 Nisan 1909, s. 1.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin şemsiyesi altında birleşmelerinin bu sıkıntılı süreci atlatmak için atılmış bir adım olduğuna dikkati çekiyordu.⁶³ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi 18 Nisan tarihli nüshasında yayımlanan "Uyandık" serlevhalı makalede ülkenin içinde bulunduğu durumun vahametine dikkat çekerek vatanın selameti için birlikte hareket etmenin önemini vurgulamaktaydı:

"... Bugünkü gazetelerin cümlesinde görüldüğü üzere bütün cemaat, fırka-i siyasiye, bütün heyet-i ilmiye birleşiyor. Meclis-i Mebusan'da mevzubahis olduğu üzere her dürlü âmal-ı muhtelif-i siyasiye bertaraf olur. Herkes dört elle halâ tehlikede bulunan vatanın, Meşrutiyetin temin-i selametine çalışıyor. İşte bu ittifak bu ittihâd ümidimizi artırıyor. Atiden bir ümid görülüyor. Ey ahali uyandık. Bu intibah münferid olmasın. Birlikte el ele verelim. Nifaktan geri duralım. Her dürlü ağraz-ı şahsiyeden tecrid iderek vatanın selametine çalışalım."⁶⁴

İkdam gazetesi de 18 Nisan tarihli nüshasında Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin bildirisine ilk sayfasında yer vererek heyetin kuruluşuna olan ilgisini ortaya koydu. Aynı sayfada 31 Mart'tan beridir yazılarına ara vermiş olan Ali Kemal'in yazısı da yer almaktaydı. Ali Kemal, "Yine Meyus Olmamalıyız" başlıklı yazısında heyetin kuruluşuna dair izlenimlerini dile getirmekteydi. Ali Kemal, ülkenin olağanüstü şartlarla karşı karşıya olduğunu, buna kayıtsız kalınamayacağını, büyük bir kazanım olan Meşrutiyetin korunması gerektiğini, 31 Mart'tan sonra yaşananlardan herkesin bilhassa da İttihâdçılarının ders alması gerektiğinin altını çiziyordu. Hasarı en az kayıpla atlatmak için bütün kesimlerin bu yükü birlikte omuzlamaları bir mecburiyetti. Bu da ancak siyasi görüş ayrılıklarını bir tarafa bırakan siyaset üstü bir uzlaşmayla mümkün olabilirdi. Heyetin kuruluşunu bu minvalde atılmış önemli bir adım olarak değerlendiren Ali Kemal yazısının devamında şunları söylüyordu:

"... Bütün efrad-ı Osmaniye tehlikeyi görünce derhal müttehidü'lâmal oldular, selamet-i vatana, ikbal-ı meşrutiyete dört

⁶³ Ayrıca Süleyman Nafiz Bey "Bazı mesâib hakikaten tevellüd-i fevaid eder" diyerek heyetin kuruluşunu memnuniyetle karşılamıştır. Süleyman Nazif, "Yeni Ümitler", *Osmanlı*, No: 33, 18 Nisan 1909, s.1; *Serbesti* gazetesi de: "Şimdi her fırka her şahıs kendi amal ve temayülât-ı zatiyesinden sarf-ı nazarla menafi-i umumiyyeye gayret etmelidir." Demek suretiyle ülkenin çıkarları için bütün kesimleri birliğe davet ediyordu. Bkz. "Kaş Yaparken Göz Çıkarmayalım", *Serbesti*, No: 154, 20 Nisan 1909, s. 1.

⁶⁴ "Uyandık", *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10063, 18 Nisan 1909, s. 1.

el ile sarıldılar. Bütün fırkalar bir fırka-i muazama-i Osmaniye'ye tahvil eyledi. En aciz bir ferdine kadar bu koskoca millet şimdi Kanun-ı Esasimizin te'min-i satveti için 'ahdini, misakını tekrar ediyor. Böyle bir netice, velev bütün o acılardan sonra olsun, hepimize bir parça ferah verse gerektir. Dua edelim ki o dert bu kadar hasar ile geçsin. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin teşekkülünden sonra dünya bir araya gelse meşrutiyet-i Osmaniye şevket ve selametini muhafaza eder."⁶⁵

Bu ifadeleriyle Ali Kemal Bey, heyetin kuruluşunu, Meşrutiyetin ve vatanın korunması adına atılan çok önemli bir adım olarak görüyordu. Yine gazetenin 19 Nisan tarihli nüshasında Hüseyin Hazım Bey de Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin kuruluşuna dair kaleme aldığı yazısında: *"Rast geldiğim vatandaşları, kim olursa olsun mantıklı muhakemeler, bitarafane, hazımane mülahazalarla teskin edelim. Diyelim ki; Bakınız birader, bugün bütün fırka-i siyasiye, cemiyet-i diniye, meşrutiyet-i meşruayı muhafaza, vatani melhuz olan her türlü tehlikeden tahlis etmek hususunda el ele vererek ittifak etmişler ve bunu âleme karşı gazetelerle bildirmişlerdir. Heyecana mahal yoktur vesselam."*⁶⁶ Diyerek hem halkı sağduyuya çağırıyor hem de heyete olan güvenini dile getiriyordu.

İkdam gazetesi sonraki günlerde de yazılarında halkı ve askeri sağduyuya çağırmaya devam etti. Bu arada Hareket Ordusu İstanbul'a yürüme kararlılığını sürdürüyordu. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye ise içinden çıkardığı bir heyeti meclise göndererek Hareket Ordusu'yla istişare etmenin yollarını arıyordu. Amaç Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesini önlemek ve yeni çatışmalara meydan vermemektir. Öte yandan İttihâd ve Terakki'nin yeniden inisiyatifi ele almasından da çekinilmekteydi. *İkdam* da benzer bir düşünceye sahipti.⁶⁷ *Volkan*

⁶⁵ Ali Kemal, "Yine Meyus Olmamalıyız", *İkdam*, No: 5351, 18 Nisan 1909, s. 1; Ali Kemal Bey'in benzer bir görüşü için bkz. Ali Kemal, "Neye Muhtacız", *İkdam*, No: 5352, 19 Nisan 1909, s. 1.

⁶⁶ *İkdam*, No: 5352, 19 Nisan 1909, s. 1.

⁶⁷ Ali Kemal "Soğukkanlılık" adını taşıyan başyazısında "İşte nazırlarımızın meslekleri, maksatları! Bugün bu iklimde Meşrutiyet kat'i bir surette müeyyedir. O cihetten eminiz." Diyor ve sonra da "İtidal-ı dem, hazım" tavsiye ediyordu. "Lüzum-u Hazm ü Temkin" yazısında ise Hüseyin Hâzım, "Asker ve zabitan ihvanımız da aynı hisle mütehasstirler. Arada mütekevvin sui telakkiyat anbean zail olmaktadır. Heyecana mahal yoktur vesselam" diyordu. İbn-i Hazım Ferit'in bir yazısı da Meşrutiyetin niçin şeriata uygun olduğunu açıklamaya çalışıyordu. Bkz. *İkdam*, No: 5353, 20 Nisan 1909, s.

gazetesine gelince, bu gazetenin 31 Mart öncesi ve sonrasındaki kışkırtıcı yayınları ortadaydı. Esasen Derviş Vahdeti açısından “İttifak-ı Osmanî” dediği Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’ye dâhil olmak için herhangi bir engel yoktu. Gazetenin bağlı olduğu İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti, heyetin kuruluşu esnasında yapılan toplantıda temsil edilmiş ancak heyetin kuruluşunda yer alamamıştı. Bunda başta Ahrar Fırkası olmak üzere diğer katılımcıların itirazlarının etkili olduğu söylenebilirdi. Zaten ilerleyen süreçte gazete ve Cemiyet olayların başlıca müsebbibi olarak görülecekti. Oysa Derviş Vahdeti gelişmeler karşısında geri adım atarak İttihâd ve Terakkî’ye daha yumuşak eleştiriler getirmiş, uzlaşmacı bir tutum içine girerek İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti’ni Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’ye katmak istemişti.⁶⁸ Ancak bütün bu girişimler hiçbir işe yaramayacak, Derviş Vahdeti Divân-ı Harb-i Örfî’de yargılanarak idam edilmekten kurtulamayacaktı.

Mizan gazetesine bakıldığında gazete, Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’nin kuruluşunu “büyük bir müjde” olarak görüyor ve askeri sükûnete davet ediyordu. Karışıklık devam ettiği takdirde ecnebi devletlerin müdahalesi söz konusu olabilirdi. Said-i Nursi’nin askeri ulûlemre itaat etmeye çağırın yazısına yer veren gazete, aynı yazarın “Cemiyetlere İhtar-ı Mühim” başlıklı yazısına da sayfalarına taşıyordu. Said Nursi burada cemiyet ve fırkaların çeşitli zararlarını saydıktan

1. *İkdam*, No: 5354, 21 Nisan 1909, s. 1. *İkdam*, No: 5355, 22 Nisan 1909, s. 1; Ayrıca bkz. Akşin, *a.g.e.*, s. 160-162.

⁶⁸ Bunun yanı sıra Vahdeti *Volkan* gazetesinde isyancı askerleri sükûnete ve amirlerine itaat etmeye çağırıyordu: “işte süngüm! İster samimiyetime inan beni affet; ister kendi süngümle beni katlet! Deyiniz! Ve onlar da siz de sevinç gözyaşları akıtarak onlar size geliniz Mehmetler! Geliniz desinler siz de arslanlar gibi başınızı eğerek arkanızı okşatın.” Vahdeti, “Asker Kardeşlerimizden Selâmet-i Vatan Namına Rica”, *Volkan*, No: 108, 18 Nisan 1909, s. 1-2; “Umum Asker Kardeşlerimize Bir Nasihat”, *Volkan*, No: 108, 18 Nisan 1909, s. 1; Derviş Vahdeti’nin Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’ye dair düşünceleri gazetesine şöyle yansımıştır: “Evvelki günkü nüshamızda III. Ordu ümerasından bazılarına hitaben ‘geliniz isterseniz İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti’ni de başka bir şekilde sokalım’ gibi bir davetimize bin türlü mana verilmiştir. Bizim maksadımız iki gün evvel cemiyetlerin bir nüshası için vâki olan bir davet ki dünkü gazetelerde görüldüğü üzere İttihâd-ı Osmanî’yi (Heyet-i Müttefika) meydana getirmişti. Bizim de onlarla birleşip birleşemeyeceğimiz keyfiyetini tezekkür idi. Madem ki İttifak-ı Osmanî husule gelerek cemiyetler, fırkalar birleşti, biz de onlardan ayrı değiliz.” *Volkan*, No: 109, 19 Nisan 1909, s. 1. Bu bir sitemdi ve Derviş Vahdeti yalnızlaştırılmıştı. Bundan sonra neredeyse bütün sorumluluk Derviş Vahdeti’ye yüklenecekti.

sonra, siyasi örgütlerin birleşmelerini veya kendilerini feshetmelerini öneriyordu. Ona göre nasıl olsa Meşrutiyet hükûmeti vardı ve herkesi temsil edebilirdi.⁶⁹ Bu düşünceler Said Nursi'nin de Heyet-i Müttefika'nın kuruluşunu desteklediğine işaret ediyordu. Keza *Mizan* da aynı düşüncededeydi. *Mizan* gazetesinde aynı günlerde kaleme aldığı yazısında Murat Bey de Kamil, Sait ve Hilmi Paşalardan oluşan karma bir hükûmet kurulmasını ve fikir ayrılıklarının bir tarafa bırakılmasını öneriyordu.⁷⁰

Basının bütün kesimleri sağduyuya ve birleşmeye çağırın neşriyatı devam ederken Hareket Ordusu'nun başkente girme konusundaki kararı da netleşmeye başlamıştı. Bu durumdan endişe duyan bazı gazeteler ile İttihâd ve Terakki muhalifleri ise orduyu kente girmekten vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Bunda Hareket Ordusu'nun şehre girdikten sonra bazı isimlerin olaylardan sorumlu tutularak cezalandırılacakları endişesi etkili olmuştu. Nitekim 19 Nisan tarihli *Mizan* gazetesinde Murat Bey:

“Ortalıkta cereyan eden eracif meyanında güya vaka-i ahirede benim medhalim olduğu iddiası bile mevcut imiş. Manasızlığı itibariyle ehemmiyet vermek istemedim. Lakin şu isnad-ı tevali edegeldiği için her kelimesinin sıhhatini halen ve istikbalen temin etmek şart-ı katiyesiyle şunu beyan eylerim. Ahval-i umumiye'nin gidişine nazaran vazife-i vatanperverane addettiğim *Mizan* bendelerinin haricinde hiçbir heyetle, hiçbir kimse ile hiçbir makam ile yakından veya uzaktan hiçbir münasebet ve muamelem yoktur.”

Diyerek bu husustaki kaygısını dile getiriyordu.⁷¹

Sabah gazetesi ise 18 Nisan tarihli nüshasında herkesin birbirini affetmesini ve kuvvetli bir birliktelikle asayiş korumayı, kişisel çıkarları

⁶⁹ “Beşaret-i Uzmâ”, *Mizan*, No: 129, 18 Nisan 1909, s. 1.

⁷⁰ Akşin, *a.g.e.*, s. 165. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin beyannamesini yayımlayan *Mizan* gazetesi, Prens Sabahaddin'in açıklamalarından ve Cemiyet-i İlmîye'nin çabalarından övgüyle bahsediyordu. *Mizan*, No: 129, 18 Nisan 1909, s. 1. Esasen Cemiyet-i İlmîye'nin heyeti açıktan desteklediğine dair bir işaret bulunmamaktaydı.

⁷¹ *Mizan*, No: 130, 19 Nisan 1909, s. 1; 20 Nisan tarihli *Mizan*'ın başyazısında Murat Murad Bey: “İnkılabımızın son safhasına geldik. Bugün yarın sükûn ve asayiş kesb-i katiyet edecektir. Sükûn ve asayiş kat'i surette tesis edince ahvalimiz birden tebeddül eder. Hemen düvel-i muazzama sırasında bihakkın izhar-ı vücud ve liyakat eyleriz.” Demek suretiyle birlik ve beraberliğin önemini vurguluyordu. *Mizan*, No: 131, 20 Nisan 1909, s. 1.

bir yana bırakarak Meşrutiyet dairesinde vatanın ve milletin saadetine çalışmayı öneriyordu.⁷² Gazetenin 19 Nisan tarihli nüshasında da muhabir, Selanikli Tevfik Bey'in yazısına yer verilerek gazetenin heyete olan olumlu bakışı vurgulanıyordu. Daha önce bu konuda bazı şartlar ileri süren gazete gelinen noktada tam desteğini açıklıyordu. Nitekim Süleyman Tevfik Bey'in şu ifadeleri tereddütleri ortadan kaldırır mahiyetteydi:

"... Bugün daha ziyade icab ediyor. Biz tarik ve fak ve ittihad her dürlü muhasemat ve münafesatı bir tarafa itmekle cihana numene-i ibret ve intibah gösterecek iken nasılsa yanlış bir yola gitmiş idik. Bunun için henüz vakit varken kendimizi toplamalı ve gözümüzü açmalıyız. Şimdiki mesleğimiz mil-el-i mütemediden beklediğimiz teveccühâtı idameye hizmet idemez. Bu yüzden sükûna ihtiyaç vardır. Fırka ihtilâfatı, matbuat neşriyatı muhalefe ve muhalif karanesi olunarak sair erkân-ı matbuat-ı Osmaniye buna iştirak ettikleri gibi gazetemiz dahi memnuniyetle Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin ittihaz edeceği meslek sevab sükûnperverinin bihak semeredar olmasına çalışmayı taahhüd eylemiştir. Sekiz aydan beri matbuat-ı Osmaniye namına vuku bulan teşebbüsâtın en mühimini, en vatanperveranesini teşkil eden bu beyannameyi dünkü nüshamızda derç-i tezyin etmiştik. Bu beyannameye vazı' imza eden fırkaların şimdiye kadar takip eylemiş oldukları mesleği ve saadeti temin eyledikten sonraya bırakmak lazım gelir iken daha ilk hamlede tezyid-i husumete sebebiyet verecek ahvale tasaddi edildi. Bu cihetin muzırâtı gazetemiz tarafından acizane tekrar tekrar ta'dat ile bütün Osmanlılar yekdel ve yekcihet olmak hususuna davet edilmekten geri durulmamış ise de o zamanlar her nedense bu gibi neşriyat kamile hâsıl olmamıştı. Bereket versin ki o gibi muamelatdan vatanımız için ne büyük, ne mühlik fakat müşkilat-ı haliyeyi bir kuvve-i müçtemi'eye vatanperverane ile bertaraf etmek üzere Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin sarf edeceği mesai-i memduhaya cümlemiz kalben ve fikren iştirak ile hep birlikte çalışacak olursak şüphesizdir ki müşkilat-ı ahval kariben zail olarak vatan mukaddesemiz selamet münciyane kadiminhade olur."⁷³

⁷² *Sabah*, No: 7027, 18 Nisan 1909, s. 1.

⁷³ *Sabah*, No: 7028, 19 Nisan 1909, s. 1.

Yine gazetenin 21 Nisan tarihli nüshasında “Darüşşafaka Mezunin Cemiyeti”nin Heyete ilişkin olumlu yöndeki bir değerlendirmesine yer verilmekteydi.⁷⁴

Bu esnada mecliste 19 Nisan tarihli oturumda sadrazam Tevfik Paşa hükûmetinin programı sadaret mektupçusu Ali Fuat Bey tarafından okundu. Acelece kaleme alındığı anlaşılan program metninde hükûmetin amacının “... her hâlükârda ahkâm-ı celile-i Şer’i şerife temessük ve Kanun-i Esasimizin temin-i muhafazasına en kat’i ve layetegayyer bir azm-ü metanetle tevessülden ibaret olduğu” belirtilmekteydi. Metnin devamında ise: “... Ancak şu nokta-i mühimine artık efradı millet tarafından da teyakkun edilerek fırkalarca merkezi ittihat ve ittifaka doğru ilk bir hatvenin atıldığı, matbuatın son neşriyatından anlaşılmaqla, vükelâ-yı devlet ve milletin bu temayülâtı hâlisânenin tevessü ve takarrürüne hizmet etmeleri akdem ve caz vevafi hamiyetkârîdir.” İfadelerine yer verilerek 31 Mart Vak’ası’nın getirdiği tehlikeli ortam karşısında ülkedeki fırka ve cemiyetlerin, Meşrutiyet’in korunması adına çok önemli bir adım attıkları vurgulanıyordu.⁷⁵ Yani hem hükûmet hem de en azından oturuma katılan mebuslar Heyet-i Müttefika’nın kurulmasından memnun görünüyorlardı. Oysa meclisin hemen tamamına hâkim olan İttihâd ve Terakki’ye yakın mebusların büyük bir çoğunluğu mecliste yoktu. Dolayısıyla meclisin tamamının Heyet-i Müttefika’nın kurulmasından memnuniyet duyduğu pek söylenemezdi.

Hareket Ordusu’nun İstanbul yakınlarına ulaşmasıyla birlikte basında bir telaş bas gösterdi. Gazeteler 31 Mart’tan beridir meydana gelen gelişmeler karşısında kendilerini aklama peşine düştüler. Nitekim Mehmed Murat Bey *Mizan* gazetesinde yayımlanan “Artık Çocukluğumuza Nihayet Verelim” başlıklı yazısında, meclisi, fırkaları ve hükûmeti gelişmelerden sorumlu tutuyor neredeyse basına hiç toz kondurmuyordu. Ancak ulema ve halk Meşrutiyetçiydi. Dolayısıyla basının birlikte hareket etmesi kaçınılmazdı. Bütün fırkalar Heyet-i Müttefika’nın görüşleri çerçevesine bir davranış sergilemeliydi. En kısa sürede ülkede asayiş ve sükûnet sağlanmalı ve bir uzlaşma zemini oluşturulmalıydı. Görülüyor ki Murat Bey Hareket Ordusu’na ses

⁷⁴ Bkz. *Sabah*, No: 7030, 21 Nisan 1909, s. 3.

⁷⁵ *MMZC*, D. I, C. III, İ. I, 6 Nisan 1325 (19 Nisan 1909), s. 98-99.

çıkarmıyor, uzlaşmacı ve sağduyulu bir tavır takınıyordu.⁷⁶ *İkdam* gazetesi ise Hareket Ordusu'nun İstanbul kapılarına dayanmasını büyük bir memnuniyetle karşılıyordu. Ali Kemal Bey "Telaş Fenadır" başlıklı yazısında bu konuya değinerek Hareket Ordusu'nun asayişi temin edeceğine inanıyor, herkesi soğukkanlı davranmaya davet ediyordu. Ali Kemal Bey yazısının devamında: "Biz bir parça metanet gösterirsek bu fenalıkların önü alınır. Tarihten ibret alınsın. Her milletin hayatında cihad-ı hürriyet için böyle hadiseler hatta daha müessir bir surette vaki'dir."⁷⁷ Diyerek hürriyetin kolay elde edilmediğine, bu tür zorlukların her millette olduğu gibi Osmanlı'da da yaşandığına dikkati çekiyordu. Gazetenin 23 Nisan tarihli nüshasında yer alan "Ufk-u Siyasi" başlığını taşıyan yazısında ise Hareket Ordusu'na methiyeler dizen Ali Kemal, *Volkan* gazetesi ile Derviş Vahdeti'yi günah keçisi ilan ederek birçok genç subayın katledilmesinden Derviş Vahdeti'yi sorumlu tutuyordu.⁷⁸ Bu gazetelerin Hareket Ordusu hakkındaki düşüncelerinde ne ölçüde samimi oldukları tartışmaya açıktı. Ancak aynı gazeteler Heyet-i Müttefika-i Osmaniye konusunda oldukça samimiydiler.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye konusunda gazetelerin bakış açıları ana hatlarıyla bu şekildedeydi. Fırka ve cemiyetlerin tutumlarına gelince heyetin kuruluşundaki imzalara bakılırsa geniş bir konsensüs söz konusuydu. Bunun başlıca amili de Ahrar Fırkası'ydı. 31 Mart sonrasını izleyen birkaç gün içinde Ahrar Fırkası, siyasi arenada aktif bir şekilde yer aldı ve siyasi inisiyatifini üzerine alarak hadiselerin sona erdirilmesi ve Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin teşekkülü için önemli katkı sağladı.

31 Mart sonrasında İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi nüfuzu büyük yara almıştı. Bu durum ister istemez Cemiyeti muhaliflere yaklaştırdı. Cemiyet'in önde gelenlerinden Rahmi Bey, diğer fırkalarla ve matbuat ile görüşmek üzere vazifelendirildi. Rahmi Bey'in vazifesi muhaliflerle bir uzlaşma zemini bulabilmektir. Ahrar Fırkası'nın etkili isimlerinden Mahir Said Bey ise daha da ileri giderek Rahmi Bey'in,

⁷⁶ Mehmed Murad, "Artık Çocukluğumuza Bir Nihâyet Verelim", *Mizan*, No: 132, 21 Nisan 1909, s. 545-546; "Tarihten İbret Alalım", *Mizan*, No: 133, 22 Nisan 1909, s. 549. Bu çağrılarla ulemanın toplanması sağlanmış ve diğer taraftan birliği sağlamak için Heyet-i Müttefika-yı Osmaniye adlı bir cemiyet kurulmuştur. Mehmed Murad, "Lâzım Bir Nasîhat", *Mizan*, No: 133, 22 Nisan 1909, s. 550-551.

⁷⁷ Ali Kemal, "Telaş Fenadır", *İkdam*, No: 5355, 22 Nisan 1909, s. 1.

⁷⁸ Ali Kemal, "Ufk-u Siyasi", *İkdam*, No: 5356, 23 Nisan 1909, s. 1.

görüşmelerde Heyet-i Müttefika-i Osmaniye ismini dile getiren kişi olduğunu öne sürmüştür. Ancak kaynaklarda bunu teyit eden bir bilgiye rastlamadık.⁷⁹

Mahir Said Bey, Ahrar Fırkası'nın Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin teşekkülünde önemli rol oynadığını ve heyetin beyannamesinden sonra olumlu gelişmeler olduğunu ileri sürmekteydi. Örneğin sükûnetin sağlanması, meclisin toplanarak müzakerelere başlaması bu gelişmelerdendi.⁸⁰ Mahir Sait Bey'e göre Prens Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası mensuplarından Fazlı Bey, hadiselerin sonlandırılması ve siyasi bir uzlaşma zemininin oluşturulması için büyük çaba göstermişlerdi. Keza İttihâd ve Terakki Cemiyeti ile diğer fırka ve gazete temsilcilerinin bir araya gelerek oluşturdukları Heyet-i Müttefika-i Osmaniye bunun bir sonucuuydu. Heyetin en önemli iki aktörü İttihâd ve Terakki Fırkası ile Ahrar Fırkası'ydı. Nitekim her iki fırka da 31 Mart öncesinde birbirlerini çok sert bir şekilde eleştirmişlerdi. Ancak şimdi aynı amaç etrafında toplanmış görünüyorlardı. Amaçları olayların bir an önce bitmesi ve huzurun sağlanmasıydı.⁸¹ Tabii bunda siyaset arenasında etkin olmanın da payı büyüktü. Bu süreçte Rum ve Ermeni cemiyetleri de heyetin kurulmasından memnuniyet duyuyorlardı. Nitekim *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan bir haberde "Rum Fırka-i Siyasisesi"nin bir beyannamesinden söz edilerek Rum milletinin Meşrutiyet ve siyasi hürriyetten yana olduğu, Hareket Ordusu'na destek verdiği, Rumların selamet-i vatan için Kanun-i Esasi ve Meşrutiyete bağlı olup siyasi uzlaşmadan yana oldukları belirtiliyordu.⁸²

Anlaşıyor ki İstanbul'daki muhalif cemiyet, fırka ve basın Heyet-i Müttefika'nın arkasındaydı. Ancak İttihâd ve Terakki'nin heyet toplantılarına aktif olarak katılamamıştı. *İkdam* gazetesine göre bunun sebebi görüş ayrılığı değil Cemiyet'in resmi temsilcilerinin İstanbul'da bulunamayışydı. Yani bu konuda bir iyimserlik söz konusuydu. Nitekim İttihâd ve Terakki Cemiyeti her ne kadar heyetin çalışmalarına

⁷⁹ Bkz. Kuran, İnkılap Tarihi ve İttihat ve Terakki, s. 254; Mahir Sait Bey, "31 Mart Vakası", *Politika*, 6 Nisan 1931, Tefrika 85, s. 4; Oğuz Kaan, *II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2008, s. 235.

⁸⁰ Kaan, s. 194; Mahir Sait Bey, "31 Mart Vakası", *Politika*, 7 Nisan 1931, Tefrika 86, s. 4.

⁸¹ Mahir Sait Bey, "31 Mart Vakası", *Politika*, 17 Nisan 1931, Tefrika 96, s. 4.

⁸² Bkz. "Rum Fırka-i Siyasisesi'nin Beyannamesi", *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10067, 22 Nisan 1909, s. 3.

katılmamış olsa da ittihâd-ı anasır için yumuşak bir tutum takınmıştı.⁸³ Tabii bu durum o an içinde geçerliydi.

İttihâd ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart'ın hem kendi varlığına hem de Meşrutiyete karşı yapılmış bir kalkışma olarak görüyordu. Hareket Ordusu ise askerin şerefine sürülen bu lekeyi silmek, Meşrutiyeti muhafaza etmek (arzu-i umum-i milli) ve sorumluları cezalandırmak için harekete geçmişti. Keza ordunun İttihâd ve Terakki tarafından Ahrar Fırkası'na karşı ve onunla hesaplaşmak için kullanılması gibi bir durum söz konusu değildi.⁸⁴ İttihâd ve Terakki'nin ülkenin birliği ve asayişin temini konusunda Hareket Ordusu'na olan güveni tamdı. Bir nevi süreci orduya emanet etmişti. Ayrıca eski tartışmaları hatırlatacak davranışlardan uzak durmaya çalışmakta ve bunu kendine yakın gazetelere de tavsiye etmekteydi. Özellikle bazı İttihâdçıların "muktezayı beşeriyet" olarak başkalarının gıpta ve hasedini uyandıracak haberlere önem verilmemesi rica ediliyordu.⁸⁵

İkdam gazetesinde neşredilen 28 Nisan tarihli bildiri olaylar karşısında İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin resmi görüşünü yansıtmaması bakımından oldukça önemliydi. Cemiyetin çeşitli şubelerinden başkente daha önce gönderilen telgraflar ise anlık bir tepkinin ürünüydüler. Şimdi ise Hareket Ordusu başkentte kontrolü tamamen ele almıştı. Orduya güven tamdı ve işler ona bırakılabilirdi. Zaten Cemiyet de bu süreçten itibaren fırka, cemiyet ve gazeteleri muhatap almamaya başladı. Bu durum İttihâd ve Terakki'nin Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'ye olan ilgisini de giderek azalttı. Bununla birlikte Cemiyet muhalefete karşı bir süre daha dikkatli bir dil kullanmaya özen gösterdi. Artık ipler ordunun elindeydi. Ancak Cemiyet'in orduyla olan organik ilişkisi de ortadaydı.

Hareket Ordusu bütün gücüyle başkent önlerine gelince muhalefette bir tedirginlik hâsıl oldu. Bunun başlıca sebebi İttihâdçılarının hadiseden dolayı bir öç alma peşine düşüp siyasal hürriyetleri ortadan kaldırdığı düşünülüyordu. Keza Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin kuruluşu ve heyete atfedilen önem bu düşüncenin bir sonucuydu.

⁸³ *İkdam*, No: 5354, 21 Nisan 1909; Akşin, *a.g.e.*, s. 194.

⁸⁴ Cemiyetin bu konuya ilişkin bildirisi önce Selanik gazetelerinde sonra da *İkdam* gazetesinde yayımlandı. Bkz. *İkdam*, No: 5359, 28 Nisan 1909, s. 1.

⁸⁵ Akşin *The Times* gazetesi başyazarının İttihâd ve Terakki'nin orduyu etkileyebileceğini belirtmekle birlikte, Cemiyetin işi orduya bırakmasından hoşnut görüldüğünü belirtiyor. Akşin, *a.g.e.*, s. 191.

Başlangıçta Meşrutiyete yönelik tehditlere son vermek ve iç güvenliği tesis etmek amacıyla oluşturulan siyasal ittifak, şimdi biraz daha farklı bir veçhete bürünmüştü. İttihâd ve Terakki'nin heyet çalışmalarına katılması bu noktada büyük önem taşıyordu. Böylece Cemiyet'in muhalefete karşı kin gütmesi önlenecik ve siyasal özgürlükler de garanti altına alınacaktı. Bu kaygıların ötesinde muhalefetin İttihâd ve Terakki ile birlikte hükûmeti denetlemesi bir nevi iktidarı paylaşması demekti. Bu da muhalefet için anlaşılabilir bir durumdu.

Yukarıda söz edildiği gibi olayların ilk günlerinde ortaya çıkan kargaşa ortamında İstanbul'daki birkaç kişi kerhen de olsa İttihâd ve Terakki adına heyetin oluşumuna destek olmuşlardı. Ancak ilerleyen günlerde Cemiyet bu tür girişimleri reddetmiş olduğu gibi bir bildiri ile her türlü teşebbüsü orduya bıraktığını açıklamıştı. Zira kısa süre içinde İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin ayaklanmadan yararlanarak siyasal hürriyeti sınırlandırmak ve muhalefeti sindirmek niyetinde olduğu anlaşıldı. Çünkü Cemiyet siyasal iktidarını muhalefetle paylaşmak istemiyordu. Buna rağmen muhalif kesimler İttihâd ve Terakki'nin heyete katılmasını canı gönülden istiyorlardı. Öte yandan Ermeni, Rum ve Arap fırkaları İttihâd ve Terakki'nin siyasal özgürlükleri kısıtlamasından kendileri de zarar görecekleri için Heyet-i Müttefika'yı destekliyor ve İttihâd ve Terakki'nin çalışmalara katılmasını istiyorlardı.

23 Nisan 1909 tarihli *İkdam* gazetesinde heyetle ilgili çıkan bir yazıda siyasal kriz karşısında farklı kesimlerin uzlaşma arayışları memnuniyet karşılıyor ve Ermeni Daşnaksutyun Fırkası'nın bu konudaki girişimi övülüyordu. Ayrıca bu hususta mühim bir toplantının yapılacağı ve toplantıya birçok gazete ve yazarının katılacağını bildiriyordu.⁸⁶ 24 Nisan 1909 tarihinde aynı gazete heyetle ilgili *Osmanişir Lloyd* gazetesinden alınmış bir yazıya yer verdi. *Osmanişir Lloyd* gazetesine göre bu toplantı çok önemliydi. Gazeteye göre toplantıda: "*Bilcümle fırkaların bundan böyle Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi dairesinde hürriyet-i harekâta mazhar olmaları, küçük ve ehemmiyetsiz bir takım şahsiyatın bertaraf edilerek fırkalarca saadet-i memlekete hadim olacak surette çalışmanın temin edilmesi.*" Gibi mühim kararlar alınacaktı.⁸⁷

Nitekim heyetin encümen toplantısı Dr. İbrahim Temo'nun başkanlığında yapıldı. Toplantıya İttihâd ve Terakki Cemiyeti adına kimse

⁸⁶ *İkdam*, No: 5356, 23 Nisan 1909, s. 1.

⁸⁷ *İkdam*, No: 5357, 24 Nisan 1909, s. 1.

katılmamıştı. Toplantıda Daşnaksutyun başkanı Malumyan Efendi yaptığı açıklamada İttihâd ve Terakki'nin heyete üye olduğunu ancak daha sonra Cemiyet merkezince bunun reddedildiğini, buna rağmen kendisinin Cemiyeti ikna edebileceğini söyledi. Ayrıca toplantıya katılan yirmi iki temsilci arasından seçilen yedi kişilik bir heyetin Milli Meclis ve Vükela Meclisine gönderilmesi kararlaştırıldı. Heyetin vazifesi ise şunlardı: 1) Heyetin amacını ve görevlerini açıklamak 2) Cemiyet, fırka ve gazeteler dâhil bütün resmi ve özel Osmanlı kuruluşlarının vatanın selameti ve Meşrutiyet'in muhafazası için birlikte hareket etmeleri gerektiğini söylemek. 3) Fırka çekişmeleri, unsurlar arası kavgalara son vermek ve basının da buna katkı yapmasını sağlamak. Ayrıca ordunun Meşrutiyeti koruma ve ülkede güvenliği sağlama adına attığı adımlara destek olmak ve sorumluların cezalandırılmalarına yardımcı olmak.⁸⁸ Görüldüğü üzere heyet siyaset üstü bir yapı olarak kendini meclise, hükûmete ve orduya kabullendirmenin telaşındaydı. Oysa İttihâd ve Terakki Cemiyeti her türlü idari iş ve işlemleri Hareket Ordusu'na havale etmişti.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gireceği kesinleşince gazeteleri bir telaş aldı. Herkes kendini aklama peşine düştü. Örneğin *Mizan* gazetesi "Arık Çocukluklarımıza Bir Nihayet Verelim" başlıklı makalesiyle biraz da özeleştiri yaparak masumiyetini dile getirdi.⁸⁹ *Serbesti* gazetesi de ordunun gelişini alkışlıyordu.⁹⁰ Ali Kemal ise *İkdam*'da yer alan "Bir Haftadan Beri" serlevhalı yazısında, Hareket Ordusu'nu hürriyetin banisi olarak görüyor, olaylar esnasındaki tutumundan çark ediyordu.⁹¹ Süleyman Nazif ise "Yine Hürriyet Ordusuna" başlıklı makalesinde, artık endişelenecek bu durumun kalmadığını ve Hareket Ordusu sayesinde vatanın adım adım huzura kavuşacağını belirtiyordu.⁹² Osmanlı gazetelerinde yer alan bu görüşler basındaki tavır değişikliğinin başlıca göstergesiydi. Bu durum siyasi fırka ve cemiyetlere de yansımıştı. Bütün kesimler 31 Mart sonrasındaki tutum ve davranışlarını gözden geçirme gereği duymuşlardı. Çünkü ordunun başkenti ilhakından sonra neler yapabileceği konusunda oldukça kaygılıydılar. Nitekim ordunun

⁸⁸ *İkdam*, No: 5358, 26 Nisan 1909; s. 1; Akşin, *a.g.e.*, s. 212-215.

⁸⁹ *Mizan*, No: 132, 21 Nisan 1909, s. 1; *Mizan*, No: 133, 22 Nisan, 1909, s. 1.

⁹⁰ *Serbesti*, No: 155, 21 Nisan 1909, s. 1.

⁹¹ *İkdam*, No: 5354, 21 Nisan 1909, s.1.

⁹² *Osmanlı*, No: 39, 24 Nisan 1909, s. 1.

yayımladığı bildirimlerde olaylarda dahli olanların sert bir şekilde cezalandırılacaklarının belirtilmesi bu tür kaygıların başlıca kaynağıydı. Böyle bir ortamda Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin de işlevini yitirmesi kaçınılmazdı.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin kuruluşuna umut bağlayanlar kısa sürede büyük bir hayal kırıklığıyla karşı karşıya kaldılar. Hareket Ordusu'nun başkente girmesi ve Örfi İdare ilan edilerek Divân-ı Harbi-İ Örfilerin kurulması, siyasi zeminin İttihâd ve Terakki Cemiyeti ile ordunun tahakkümüne girmesine vesile oldu. Kısa süre sonra Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'nin esamesi okunmaz oldu. Heyetin kuruluşunu oldukça hafife alan Celal Bayar bu konuda şunları söylüyordu:

“Siyasi partiler ve cemiyetler ile bazı gazeteciler gidişin fenalığını gözleriyle gördükten sonra aralarında itilaf zemini bularak anlaşmaya mecbur olmuşlardı. Böyle bir lüzumu, Ermeni 'Taşnaksutyun Cemiyeti' anlamış, 31 Mart hadiselerinin vukuundan önce teklif etmişti. Bu teşebbüs de 'Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye'nin beyannamelerinden daha zavallı durumda kaldı. Hiçbir tesiri görülmedi. Çünkü çok geç kalmışlardı. İleride bahsedeceğimiz, gazeteler, yazılarıyla milli bünyeyi o derece sarsmışlar, partiler halkı ve orduyu -parti mücadelesi namı altında- o kadar birbirine düşürmüşlerdi ki memleket havasını bu kadar basit tedbirler ve teşebbüslerle tasfiye etmeye imkân kalmamıştı. Siyasi havayı saran kasırga çok müthişti. Önüne düşeni alıp götürüyordu.”⁹³

Kısacası Bayar, mensubu olduğu İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ni gelişmeler karşısında akıyor, hiç bir sorumluluğu yokmuş gibi düşünüyordu.

Yunus Nadi Bey de böyle bir teşebbüs için çok geç kalındığını ve toz duman içinde bu iyi niyetli girişimin sonuç vermediğini öne sürüyordu:

“Hadise-i Askeriye'nin ilk an zuhuru fırka-i münaza'at ve mücadalatının tahribkâr kuvvetlere istinad ettirilmiş bir neticesi gibi telakki olunup böyle tarafının da muhafaza-i mevcudiyet için kuva-yı maddiyeye tevessül etmeleri bitaraf olanlar nazarında tabii hoş görülmemiş, hadisenin dakika dakika irae eylemekte olduğu vehamet ise az çok cümleyi korkutmaya başlamış olduğundan fırkalar beynindeki bazı münâferetin (birbirini sevmeme/sevmeyenlerin) izalesine dair ortaya atılan fikre ekseriyetle tarafdar olunmuştur. Birbirinin yüzlerine bakacak halleri

⁹³ Bayar, *a.g.e.*, s. 126-127.

kalmayan fırka siyasiye erbabı, teavün kulüblerine varıncaya kadar davet suretiyle akd-i içtima ederek “Heyet-i Müttefika-i siyasiye” namı altında muahedename-i atiyi imza eylediler. Memleketimizde mevcut bilcümle siyasi fırka, cemiyet ve heyetler hala tehlikede bulunan vatan ve meşrutiyetin temin-i selameti için kâffe-i ihtilâfatı bertaraf ederek nam-ı âli-yi Osmani altında bir cemiyet-i müttefika teşkil etmişlerdir. Fırka-i siyasiyenin bu ittihâd-ı umumiyesi vakti geçmiş değilse de pek gecikmiş olmakla beraber vatanın maruz bulunduğu tehlike-i uzmaya (çok büyük) karşı yine bir şey demek idi. Mamafih tozdan dumandan ferman okunulacak sıra olmadığı için ihraz edebileceği (elde etme) muvaffakiyetin mikdarına dair fikir verecek teşebbüslerini görmek nasip olmadı.”⁹⁴

Gazeteci Francis McCullagh ise Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’yi yeni bir 'parti' olarak görüyor, yayımladığı beyannamelerin kâğıt üstünde kaldığını belirterek bunun sebebinin İttihâd ve Terakki Cemiyeti’nin heyete uzak kalmasına bağlıyordu.⁹⁵ Aykut Kansu da benzer bir görüş ileri sürüyordu.⁹⁶

Bu görüşler de göstermektedir ki Heyet-i Müttefika-i Osmaniye siyasal uzlaşma adına atılan önemli bir adım olmasına rağmen somut bir başarı elde edemedi. Bunda İttihâd ve Terakki Cemiyeti’nin ilk etapta heyete verdiği desteği daha sonra çekmesi ve ordunun nüfuzunun hemen her alana sirayet etmesi etkili oldu.

Sonuç

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye’nin kuruluşu siyasal kutuplaşmanın had safhaya vardığı ve bunun 31 Mart Vak’asıyla sonuçlandığı kaotik bir ortamın ürünüydü. Vak’a ile birlikte siyasi nüfuzunu önemli ölçüde yitiren İttihâd ve Terakki Cemiyeti’nin yerini almak isteyen muhalif kesimler harekete geçerek hem ülkenin güvenliğinin tesisi hem de Meşrutiyet’in korunması amacıyla bu adımı atmışlardı. Öte yandan bu girişim bütün siyasi fırka ve cemiyetleri birleştirerek partiler üstü bir yapı oluşturmak suretiyle ülkede bir denetim mekanizması oluşturmayı hedeflemişti. Heyet bu amaçla meclise, hükûmete ve basına hem önerilerde bulunacak hem de yapacağı eleştirilerle yanlış adımların düzeltilmesine katkı sağlayacaktı.

⁹⁴ Yunus Nadi, *a.g.e.*, s. 73-78.

⁹⁵ Francis McCullagh, *a.g.e.*, s. 145.

⁹⁶ Bkz. Kansu, *a.g.e.*, s. 100.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye iyi niyetle çıktığı yolda en azından ilk başlarda geniş bir yelpazede siyasal uzlaşma zemininin oluşmasına katkıda bulundu. Özellikle İttihâd ve Terakki Cemiyeti karşıtlığıyla bilinen kesimler, heyetin Cemiyeti de içine alan bu girişiminden oldukça umutluydular. Ancak kısa süre içinde umutlar yerini karamsarlığa bıraktı. Çünkü İttihâd ve Terakki Cemiyeti iktidarı paylaşmayı içine sindiremedi. Vak'a esnasında ve sonrasında heyete verdiği kısmi desteği de kısa süre sonra geri çekti. Hareket Ordusu'nun İstanbul'da kontrolü ele almasından sonra da bütün sorumluluğu orduya havale etti. Böylece heyetin yüküne ortak olmaktan kurtulan Cemiyet, heyeti kendi kaderiyle baş başa bıraktı. Zaten heyet de ordunun sert tutumu karşısında ne yapacağını bilemez bir duruma düşmüştü. Heyette yer alan ve çoğunluğu daha önce Cemiyet muhalifliği ile tanınan fırka, cemiyet ve gazeteler gelişmeler karşısında endişelenerek kendilerini aklama derdine düştüler. Cemiyet ise ordunun konumundan yararlanarak yeniden siyasal alana hâkim olmak amacıyla dolaylı da olsa ordu eliyle heyet üyelerini bertaraf etme çabası içine girdi ve bunda da büyük ölçüde başarılı oldu. Böylece büyük umutlarla kurulan ve farklı kesimlerin temsilcilerinden oluşan, bir nevi "milli mutabakat heyeti" olarak nitelendirilebilecek Heyet-i Müttefika-i Osmaniye teşebbüsü kısa sürede sönmüldü.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO. 3541/265541.

BOA, Y. A. RES. 158/81.

BOA, ZB. 357/123.

Resmi Yayınlar

Düstur, 2. Tertip, C. I.

MMZC, D. I, C. III, İ. I, 6 Nisan 1325 (19 Nisan 1909).

Sürelî Yayınlar

Tanin, No: 100, 10 Kasım 1908.

Hüseyin Cahid, "Siyâsiyât-İslahata Nereden Başlamalı?", *Tanin*, No: 14, 14 Ağustos 1908.

- Tanin*, No: 208, 28 Şubat 1909.
- Tanin*, No: 230, 22 Mart 1909.
- Hüseyin Cahid, "Siyâsiyât- Tebeddül-i Vükelâ", *Tanin*, No: 192, 12 Şubat 1909.
- İkdam*, No: 5164, 9 Ekim 1908.
- İkdam*, No: 5302, 28 Şubat 1909.
- "Heyet-î Müttefika-i Osmaniye'nin Beyannamesidir", *İkdam*, No: 5351, 18 Nisan 1909.
- Ali Kemal, "Yine Meyus Olmamalıyız", *İkdam*, No: 5351, 18 Nisan 1909.
- Ali Kemal, "Neye Muhtacı", *İkdam*, No: 5352, 19 Nisan 1909.
- "Heyet-i Müttefika-i Osmaniye", *İkdam*, No: 5352, 19 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5353, 20 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5354, 21 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5355, 22 Nisan 1909.
- Ali Kemal, "Telaş Fenadır", *İkdam*, No: 5355, 22 Nisan 1909.
- Ali Kemal, "Ufk-u Siyasi", *İkdam*, No: 5356, 23 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5357, 24 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5358, 26 Nisan 1909.
- İkdam*, No: 5359, 28 Nisan 1909.
- Sabah*, No: 6978, 28 Şubat 1909.
- "Mütareke mi? Yoksa ...", *Sabah*, No: 7020, 11 Nisan 1909.
- Sabah*, No: 7027, 18 Nisan 1909.
- Sabah*, No: 7028, 19 Nisan 1909.
- Sabah*, No: 7030, 21 Nisan 1909.
- "Ders Vekili-Harbiye Nâzırı ve Talebe-i 'Ulûm", *Volkan*, No: 40, 10 Şubat 1909.
- Vahdeti, "Asker Kardeşlerimizden Selâmet-i Vatan Namına Rica", *Volkan*, No: 108, 18 Nisan 1909.
- "Umum Asker Kardeşlerimize Bir Nasihat", *Volkan*, No: 108, 18 Nisan 1909.
- Volkan*, No: 109, 19 Nisan 1909.
- Mizan*, No: 125, 14 Nisan 1909.
- Mizan*, No: 126, 15 Nisan 1909.
- "Beşaret-i Uzmâ", *Mizan*, No: 129, 18 Nisan 1909.
- Mizan*, No: 130, 19 Nisan 1909.
- Mizan*, No: 131, 20 Nisan 1909.
- Mehmed Murad, "Artık Çocukluğumuza Bir Nihâyet Verelim", *Mizan*, No: 132, 21 Nisan 1909.
- "Tarihten İbret Alalım", *Mizan*, No: 133, 22 Nisan 1909.
- Mehmed Murad, "Lâzım Bir Nasîhat", *Mizan*, No: 133, 22 Nisan 1909.
- Osmanlı*, No: 29, 14 Nisan 1909.
- Osmanlı*, No: 31, 16 Nisan 1909.

Osmanlı, No: 32, 17 Nisan 1909.

“Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Osmanlı*, No: 33, 18 Nisan 1909.

Süleyman Nazif, “Yeni Ümitler”, *Osmanlı*, No: 33, 18 Nisan 1909.

Osmanlı, No: 34, 19 Nisan 1909.

“Askerlere Hitab”, *Osmanlı*, No: 35, 20 Nisan 1909.

Osmanlı, No: 39, 24 Nisan 1909.

Serbesti, No: 150, 16 Nisan 1909.

“Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Sebesti*, No: 152, 18 Nisan 1909.

“Efkâr-ı Umumiyye”, *Serbesti*, No: 154, 20 Nisan 1909.

“Kaş Yaparken Göz Çıkarmayalım”, *Serbesti*, No: 154, 20 Nisan 1909.

Serbesti, No: 155, 21 Nisan 1909.

“Hüs-nü Niyet ve Mütarekeye Davet”, *Yeni Gazete*, No: 233, 12 Nisan 1909.

“Dünkü Miting”, *Yeni Gazete*, No: 234, 13 Nisan 1909.

“Teklif-i Mütareke”, *Yeni Gazete*, No: 234, 13 Nisan 1909.

“Askere Hitabe”, *Yeni Gazete*, No: 237, 16 Nisan 1909.

“Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Yeni Gazete*, No: 239, 18 Nisan 1909.

“Heyet-İ Müttefika-i Osmaniye’nin Beyannamesidir”, *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10063, 18 Nisan 1909.

“Uyandı”, *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10063, 18 Nisan 1909.

“Rum Fırka-i Siyasesi’nin Beyannamesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, No: 10067, 22 Nisan 1909.

Mahir Sait Bey, “31 Mart Vakası”, *Politika*, 6 Nisan 1931, Tefrika 85.

Mahir Sait Bey, “31 Mart Vakası”, *Politika*, 7 Nisan 1931, Tefrika 86.

Mahir Sait Bey, “31 Mart Vakası”, *Politika*, 17 Nisan 1931, Tefrika 96.

Beyân’ül-Hakk, 19 Nisan 1909, C. 2, Adet: 29.

Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz, İttihad ve Terakki 1908-1914, Çeviren: Nuran Yavuz, 7. Baskı, Kaynak Yayınları:19, Ankara 2007.

Ahmed Niyazi, *Hâtîrât-ı Niyazi-Tarihçe-i İnkılâb-ı Kebir Osmanlıdan Bir Sahife*, Sabah Matbaası, İstanbul 1326.

Ahmed Rıza Bey’in Anıları, Hazırlayan, Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul 1988.

Ahmed Saib, *Târih-i Meşrûtiyet, Şark Mes’ele-i Hâzırası*, Gayret Kütüphânesi, Dersaadet 1328.

Ahmed Saib, *Tarih-i Meşrûtiyet, Şark Mesele-i Haziresi*, Dersaadet 1328.

Ahmet İzzet Paşa, *İstiklâl Harbi’nin Gerçekleri, Feryadım*, C. I, Hazırlayan: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Akşin, Sina, *31 Mart Olayı*, 4. bs., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2015.

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. bs., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.

Ali Birinci, *Tarihin Hududunda, Hatırat Kitapları, Matbuat Yasakları ve Arşiv Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

Alkan, Necmettin, *Selanik İstanbul'a Karşı -31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi-*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Alkend, Nureddin Ferruh, *Ahrâr Fırkası ve II. Meşrutiyet Anıları*, Hazırlayan: Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2017.

Apak, Rahmi, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, ks. I, 4. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, ks. IV, 4. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Cavid Bey, *Meşrutiyet Ruznâmesi*, Hazırlayan: Hasan Babacan-Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Danişmend, İsmail Hami, *31 Mart Vak'ası*, 3. bs., İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.

Eraslan, Cezmi-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul 2006.

Felek, Burhan, *Yaşadığımız Günler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.

Fethî, *Muhalliflerin Esrârı*, Matbaa-i Amedi, İstanbul 1332.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet, Yarıda Kalan İhtilâl, Tehcirin İç Yüzü, Nizamiye Kapısı, Prens Sabahattin ve Taklib-i Hükümet*, Alfa Yayınları, İstanbul 2013.

Hocaoğlu, Baran, *II. Meşrutiyette İktidar-Muhalefet İlişkileri 1908-1913*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 131- Bayar, Celâl, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş*, C. 2, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

İmbert, Paul, *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, Hazırlayan: Muammer Sarıkaya, Profil Yayıncılık, İstanbul 2007.

İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, 4. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 2014.

İrtem, Süleyman Kani, *31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu, Abdülhamid'in Selanik Sürgünü*, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2003.

Kansu, Aykut, *İttihatçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi (1908-1913)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Karabekir, K., İttihat ve Terakki Cemiyeti, Üçüncü Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Kâzım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957.

Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul 1945.

Kuran, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Baha Matbaası, İstanbul 1956.

Küçükkılınç, İsmail, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihadçılık*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Külçe, Süleyman, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İzmir 1944.

McCullagh, Francis, *Abdülhamid'in Düşüşü, Osmanlı'nın Son Günleri*, Çeviren, Nihal Önal, Epsilon Yayınları, İstanbul 2005.

Mevlânzâde Rifat, *İnkılâb-ı Osmânî'den Bir Yaprak yâhûd 31 Mart 1325 Kıyâmı*, Matba'atü'l-ahbâr, Kahire 1329.

Nadi, Yunus, *İhtilâl ve İnkılâb-ı Osmânî -31 Mart-14 Nisan 1325-*, Matbaa-i Cihan, Dersaadet 1325.

Öke, Mim Kemal, *İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.

Pekmen, Mahir Sait, *31 Mart Hatıraları, İsyan Günlerinde Bir Muhalif*, Hazırlayan: Hasan Babacan-Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), Hazırlayan: Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Süleyman Avanzade, *Ahrar mı İttihâd mı*, Karabet Matbaası, İstanbul 1911.

Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Turfan, Naim, *Jön Türklerin Yükselişi, Siyaset, Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü*, Çeviren: Mehmet Moralı, Alfa Yayınları, İstanbul 2013.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "1908 yılında İkinci Meşrutiyetin Ne suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Bellekten*, XX/77, (1956), s. 151-172.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Siyasal Anılar*, Hazırlayan, Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.

Yalman, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1882-1922)*, Hazırlayan, Erol Şadi Erdinç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları, İstanbul 1997.

Tezler

Kaan, Oğuz, *II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2008.

Umar, Afşin Burak, *Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaksutyun) Kısa Tarihi 1890-1915*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.

Yazıcı, Serkan *Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011.

Extended Abstract

The idea of putting an end to the quarrels between the sect, the society and the press was brought to the agenda by *Yeni Gazete* for the first time, in a critical period that the Ottoman Empire was going through after the 31st March Incident. The newspaper drew a pessimistic picture by stating that the peace and security in the country was disturbed, the Constitutional regime was not settled in place yet, therefore the expectations of the people were not met, the government took a timid and indecisive attitude, political conflicts escalated the tensions, and no one could remain indifferent to this. The newspaper was proposing that personal interests be set aside for at least two months.

According to the newspaper, the printing press had an important role in eliminating the political polarization and adopting the armistice proposal by the public and parties. Therefore, it was essential for the newspapers to support the proposal in order to eliminate the political tension. However, although there was no significant objection to the newspaper's proposal, it did not receive wholehearted support. While the newspapers *Şura-yı Ümmet* and *Tanin*, which were close to İttihâd and Terakki, were distant to the proposal, *Mizan* newspaper supported it. While *İkdam* newspaper remained silent on this issue, *Sabah* newspaper expressed some concerns.

In fact, it could be said that all these discussions prepared the ground for the formation of the Ottoman Committee. In other words, the establishment of the Heyet-i Müttefika-i Osmaniye was largely the embodiment of the proposal of the *Yeni Gazete*.

While the proposal by *Yeni Gazete* was being discussed in the Ottoman press and public, the 31st March Incident broke out. In the atmosphere of anxiety and insecurity created by the incident, the discussions in question remained in the background for a few days. However, after the events calmed down a bit and the Movement Army decided to march on Istanbul, sects and societies that wanted to contribute to the salvation of the homeland and the preservation of the Constitutional Monarchy began to seek a supra-political reconciliation ground, based on the previous proposal of *Yeni Gazete*.

As a result of all these developments, an integrated committee was formed on 17th April 1909 under the name of Heyet-i Müttefika-i

Osmaniye, which aimed to bring together the sect, society and press. The organizations that took part in the delegation were: Ottoman Union and Progress Society, Ottoman Ahrar Party, Armenian Dashnaksûtyun and Greek Society of Politics, Fırka-i İbad, Albanian Başkim Central Club, Kurdish Teavûn Club, Circassian Teavûn Club, Bulgarian Club, Mülkiye Alumni Club, Cemiyet-i Tibbiye-i Osmaniye and other clubs and delegations, as well as Ceraid-i Osmaniye. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye immediately got to work and prepared a declaration.

The declaration envisaged that in these days when the Constitutional Monarchy was under threat, the sects and societies should put an end to the enmity and bickering between them and cooperate to protect and watch the Constitutional Monarchy. Heyet-i Müttefika-i Osmaniye was established for this purpose, and the press would serve this purpose, not only for the preservation of the Constitutional Monarchy, but also for the development of the country. The authority to supervise the government in accordance with the constitution and shari'a belonged only to the Parliament. For this reason, the freedom of expression and conscience of the parliament, which had the sovereignty of the national, was an indispensable right and it was unacceptable to threaten the deputies. This aspect aimed to protect the rights of the Unionist deputies who had to flee during the events, and to limit the political dominance of the Committee of Union and Progress before March 31st.

The main purpose of the Delegation of the Allied Forces was the death of the rebel soldiers who participated in March 31st incident. Thinking that they were approaching Abdulhamid, it was to create a constitutionalist bloc and prevent a return to the tyranny rule. On the other hand, the delegation, in a way, saw itself above the assembly and the government, and took on the protection of the Constitutional Monarchy. It was possible to compare this to the role of the Union and Progress after the return of the Constitutional Monarchy. However, this situation paved the way for the formation of an oppositional mass against the Unionists. Now, some Unionists, whose political power weakened in the face of the developments, seemed to have reluctantly agreed to share the power with the opposition in the face of the danger of the return of tyranny. Of course, such a compromise could have taken place if the Movement Army did not enter Istanbul. This was also the

opinion of his opponents. Otherwise, if the Movement Army entered Istanbul and suppressed the rebellion, the Committee of Union and Progress might not have needed to reconcile with the opposition.

In the few days between the emergence of the Delegation of the Alliance of Osmaniye and the entry of the Movement Army into Istanbul, the delegation did not show much presence. Because the Committee of Union and Progress did not fully support the committee. The influence of the Unionists in the delegation within the Committee of Union and Progress was also quite uncertain. However, the success of the delegation could only have been possible with the full support of the Committee of Union and Progress. It was the only way to share political power and compromise. Otherwise, the delegation's influence would have vanished in an instant after the army's control of the capital. On the other hand, it was difficult to say that the Committee of Union and Progress officially participated in the formation of the committee. Moreover, the Committee of Union and Progress Central explained that the Istanbul headquarters did not authorize anyone to sign on their behalf, and that those who did not have a sealed credence could not represent the Society. It seems that the top management of the Committee of Union and Progress had not fully embraced the Heyet-i Müttefika-i Osmaniye from the moment it was founded.

Heyet-i Müttefika-i Osmaniye attached great importance to the protection of not only the Constitutional Monarchy but also the unity and integrity of the country. As a matter of fact, the fact that the representatives of the Greek and Armenian organizations were included in the delegation was a sign of this. Thus, both the maintenance of the Constitutional Monarchy and the preservation of the İttihadı Anasır would be ensured.

The establishment of the Heyet-i Müttefika-i Osmaniye was also met with interest in the Ottoman press. Newspapers that followed the subject closely carried their thoughts on this matter into their columns. *Osmanlı, Yeni Gazete, İkdam, Mizan, Serbesti ve Tercüman-ı Hakikat* newspapers actively supported the establishment of the committee while *Sabah* newspaper put forward certain conditions.

While the publications of the press, calling for common sense and unity, continued, the decision of the Movement Army to enter the capital began to become clear. Concerned about this situation, some

newspapers and the opponents of the Union and Progress were trying to dissuade the army from entering the city. This was due to the concern that some names would be held responsible and punished after the Movement Army entered the city.

Sabah newspaper, on the other hand, suggested that everyone should forgive each other, maintain order with a strong union, and work for the happiness of the country and the nation within the Constitutional Monarchy, leaving aside personal interests. The newspaper, which had previously put forward some conditions on this issue, announced its full support to the delegation at this point.

When the Movement Army reached the vicinity of Istanbul, there was a flurry in the press. Newspapers have sought to acquit themselves in the face of the developments that took place since March 31st. Therefore, it was inevitable for the press to act together. All parties had to behave in line with the views of the Allied Committee. Security and calm in the country and a ground for reconciliation had to be established as soon as possible. *İkdam* newspaper welcomed the fact that the Movement Army was at the gates of Istanbul. The newspaper declared Derviş Vahdeti the scapegoat with the *Volkan newspaper and blamed Derviş Vahdeti for the murder of many young officers*. The extent to which the newspapers were sincere in their thinking about the Army of Action was open to debate. However, the same newspapers were very sincere about the Ottoman Committee.

As for the attitudes of the sects and societies, there was a broad consensus based on the signatures at the establishment of the committee. The main cause of this was the Ahrar Party. Within a few days after March 31st, Ahrar Party took an active part in the political arena and, by taking the political initiative, made a significant contribution to the end of the events and the formation of the Ottoman Committee.

The Committee of Union and Progress regarded March 31st as an attempt against both its own existence and the Constitutional Monarchy. The Movement Army, on the other hand, took action to erase this stain on the honor of the soldier, to preserve the Constitution (arzu-i umum-i milli) and to punish those responsible. Likewise, there was no question of the army being used by the Union and Progress to settle accounts with and against the Ahrar Party. The Union and

Progress had full confidence in the Movement Army for the unity of the country and the maintenance of public order. In a way, he entrusted the process to the army.

In the turmoil environment that arose in the first days of the events, a few people in Istanbul had even tentatively supported the formation of the committee on behalf of the Committee of Union and Progress. However, in the following days, the Society rejected such attempts and announced in a statement that it left all attempts to the army because it soon became clear that the Committee of Union and Progress, by taking advantage of the uprising, intended to limit political freedom and suppress the opposition as the Association did not want to share its political power with the opposition. Despite this, the opposition groups sincerely wanted the Committee of Union and Progress to join the delegation.

When it was certain that the Movement Army would enter Istanbul, the newspapers were alarmed. Everyone sought self-justification. For example, *Mizan* newspaper expressed its innocence by making some self-criticism. *Serbesti* newspaper was also applauding the arrival of the army. *İkdam* also saw the Army of Action as the patron of freedom and deviated from its attitude during the events. These views in the Ottoman newspapers were the main indicator of the change in attitude in the press. All segments felt the need to review their attitudes and behaviors after March 31st. Because they were very worried about what the army could do after the annexation of the capital. In such an environment, it was inevitable that the Ottoman Committee would lose its function.

Those who put their hopes on the establishment of the Ottoman Delegation, soon faced great disappointment. The entry of the Movement Army into the capital and the establishment of the Divan-ı Harb-i Örfî by declaring the Customary Administration led to the domination of the political ground by the Committee of Union and Progress and the army. After a short time, the enamel of the Ottoman Committee became illegible.

These views also show that although the Ottoman Committee was an important step towards political reconciliation, it could not achieve any concrete success. It was effective that the Committee of Union and

Progress withdrew its support to the delegation in the first place and that the influence of the army spread to almost every area.